

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Vitos Stankevičienės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Sutartinės akcininkų teisių gynimo priemonės ir jų priverstinis
įgyvendinimas**

Vadovas: doc. dr. Paulius Miliauskas
Recenzentas: doc. Gintautas Bartkus

Vilnius
2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. AKCININKŲ SUSITARIMAI IR JŲ TARPUSAVIO SANTYKIS	6
1.1. Akcininkų susitarimai	6
1.1.1. Sutartinių santykių atsiradimas ir kvalifikavimas	7
1.1.2. Sutarties turinys ir sudarymo tikslai	11
1.2. Sutartinių akcininkų teisinių santykių reguliavimas	14
1.2.1. Akcininkų sutarties santykis su bendrove	15
1.2.2. Akcininkų susitarimų įtaka jų tarpusavio santykiams	18
2. SUTARTINĖS AKCININKŲ TEISĖS IR JŲ GYNIMO BŪDAI	21
2.1. Susitarimo dėl balsavimo teisių ypatumai	23
2.2. Dividendų paskirstymo politika ir investicijų skatinimas	29
2.3. Akcijų perleidimo ir disponavimo jomis apribojimai	34
2.4. Sutartinės nuostatos dėl teisės gauti informaciją	41
3. PRIVERSTINIS SUTARTINIŲ AKCININKŲ TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS ..	46
3.1. Priverstinio sutarties vykdymo probleminiai aspektai	46
3.1.1. Sutarties nesilaikymo teisiniai padariniai	47
3.1.2. Teismų sprendimų įtaka akcininkų santykiams	51
3.2. Priverstiniai teisių įgyvendinimo būdai	54
3.2.1. Priverstinis akcijų pardavimas ar nupirkimas	55
3.2.2. Juridinio asmens veiklos tyrimas	59
IŠVADOS	63
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	64
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	68
SUMMARY (anglų kalba)	69

IVADAS

Dažnai du ar daugiau asmenų susiburia tam, kad įsteigtų bendrovę. Bendrovės įsteigimui, jos valdymui, vystymui ir išsaugojimui vadovaujamosi įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis, tačiau konkretūs akcininkų tarpusavio santykiai nėra reglamentuoti jokiuose teisės aktuose. Todėl akcininkai sudaro sutartis tarpusavyje, kuriose įtvirtina savo teises ir įsipareigojimus, atitinkančius jų poreikius bei tarpusavio interesus bendrovės atžvilgiu. Ši priemonė individualizuoja konkrečias susitarimo aplinkybes, užtikrina akcininkų teisių apsaugą ir gali padėti išvengti konfliktų bei nesutarimų ateityje.

Tačiau vis tik akcininkų susitarimai neišsprendžia visų klausimų, kadangi yra pakankamai sudėtinga ir praktiškai neįmanoma numatyti, kaip akcininkų santykiai klostysis po kažkurio laiko. Dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, dėl akcininkų nuomonių išsiskyrimo priimant konkretų sprendimą arba vienam akcininkui nesilaikant sutartyje įtvirtintų sąlygų, kyla ginčų, ignoruojamos bei pažeidžiamos kitų akcininkų teisės, todėl imamasi priemonių jas apginti. Pasitelktais teisių gynimo būdais bandoma išspręsti susiklosčiusią konfliktinę situaciją ir užtikrinti tolimesnę bendradarbiavimo eigą. Akcininkams negalint išspręsti kilusio ginčo taikiu susitarimu, gali iškilti rizika sėkmingam bendrovės valdymui ir jos išsaugojimui, tuomet imamasi konkrečių, kartais net priverstinių būdų, kurie padėtų išspręsti situaciją. Priverstinis teisių įgyvendinimas yra ne kas kita, o subjektų, galinčių įpareigoti priimti abiem pusėms naudingą sprendimą, kaip antai arbitražo institucija, pasitelkimas arba bandymas spręsti ginčą teismine tvarka, t. y. kreipiantis į teismą su prašymu apginti ir atstatyti pažeistas teises.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šios darbo temos aktualumas pasireiškia tuo, kad akcininkų sutartinės nuostatos ir jų aiškinimas bei vyraujančios teisės ir teisių gynimo priemonės vis dar nėra visiškai atskleistos ir aiškios, o akcininkų teisių priverstinio įgyvendinimo ypatumai ir probleminiai aspektai nėra susisteminti atsižvelgiant į susiformavusius priimtus teismų sprendimus, todėl ypač verta į tai sutelkti dėmesį ir pateikti išsamią šios temos analizę. Darbe atskleidžiama sutartinių akcininkų teisinių santykių visuma: nuo pat akcininkų sutarčių sudarymo ypatumų iki jų atitinkamų sąlygų pažeidimų, priimamų tarpusavio sprendimų bei teisių įgyvendinimo priverstiniais būdais. Nagrinėjamos konkrečios realios situacijos, detalios aptariamoms akcininkų sutarčių nuostatomis bei sąlygoms, akcentuojamos akcininkų teisės ir jų gynimo būdai, priimti sprendimai bei įpareigojimai juos įvykdyti, aprašoma aktuali teismų praktikos analizė. Pateikiamas visapusiškas šios nagrinėjamos temos

apibendrinimas, autorės padarytos išvados bei išvalgos, kurios yra detalios išdėstytos šiame vientisame moksliniame darbe. Tikimasi, kad šio darbo temos aktualumas pasireikš pateiktos informacijos naudingumu akcininkams, kurie planuoja sudaryti sutartis tarpusavyje, teisininkams, kurie teikia pagalbą rengiant tokio pobūdžio susitarimus bei studentams, siekiantiems pasisemti žinių ir toliau plėtoti akcininkų sutartinių teisių gynimo bei priverstinio įgyvendinimo nuostatų specifiką.

Darbo objektas. Iš akcininkų sutarčių kylančios teisės bei įsipareigojimai, jų gynimo būdai siekiant išspręsti akcininkų ginčus ir priverstinių priemonių pasitelkimas įgyvendinant priimtus sprendimus yra esminis šio darbo pagrindas. Būtent akcininkų sutarčių tyrimo pagalba yra gilinamasi į susitarimuose įtvirtintų akcininkų teisių ir interesų apsaugą bei užtikrinimą, vyraujančius teisių gynimo būdus ir juos įpareigojančius sprendimus. Įžvelgiamos principinės probleminės situacijos, kylančios iš konkrečių sutarties nuostatų, aptariama jų specifiška, pateikiami teismų sprendimai, kurie priimami remiantis šių sutarčių aiškinimu. Taigi šiame darbe analizuojami ir plėtojami sutartiniai akcininkų tarpusavio santykiai, taip pat apžvelgiamas šių susitarimų ir bendrovės santykio pobūdis, akcentuojamos teisių gynimo priemonės, pateikiami priverstiniai teisių įgyvendinimo būdai, remiantis konkrečių situacijų analize. Kadangi akcininkų sudaromų susitarimų pobūdis skiriasi uždarnosiose akcinėse bendrovėse ir akcinėse bendrovėse, šiame darbe bus nagrinėjamos tik uždarujų akcinių bendrovių akcininkų sutartys ir jų tarpusavio santykiai, kylantys būtent iš šių sutarčių.

Darbo tikslas. Šio darbo esmė ir pagrindinis tikslas yra ne tik išnagrinėti, išanalizuoti ir iširti visus minėtus aspektus, aktualius šios temos atžvilgiu, bet ir surasti bei atskleisti konkrečius būdus, kuriais realiai galima apginti akcininkų teises, bei pateikti atitinkamas priemones, kuriomis akcininkai įpareigojami įvykdyti priimtus sprendimus priverstiniai. Taigi šio mokslinio darbo visose dalyse tiriamos situacijų analizės ne tik teoriniu, bet ir praktiniu aspektais. Darbo tikslas yra pateikti bei patobulinti akcininkų sutarčių nuostatas tokiu būdu, kad ginčų tarp akcininkų iškiltų kuo mažiau, taip pat išskirti ir nurodyti tinkamiausius akcininkų teisių gynimo būdus, o taip pat pateikti bei įvertinti jų įgyvendinimo priemones priverstiniais būdais.

Darbo uždaviniai. Šiame darbe keliami šie uždaviniai:

1. akcininkų sutartinių santykių teisinė prigimtis ir kvalifikavimo analizė, jų įtaka akcininkų tarpusavio santykiams ir santykiams su bendrove. Pateikiamas išsamus akcininkų sutarties nuostatų tyrimas ir detalus jos aiškinimas, siekiama pabrėžti tas sutarties dalis, kuriose yra įtvirtintos aiškios

nuostatos ir kuriomis remiantis apskritai galima būtų išvengti ginčų tarp akcininkų arba juos sušvelninti bei sumažinti;

2. akcininkų teisės jų sudarytose sutartyse bei konkrečių pažeistų teisių gynimo būdų užtikrinimas ir apsauga. Analizuojant atskiras sutartines akcininkų teises ir jų pažeidimus, išskiriami ir pateikiami tinkamiausi teisių gynimo būdai, atitinkantys konkrečias susiklosčiusios situacijos aplinkybes, kurie realiai apgintų pažeistas akcininkų teises ir kaip įmanoma lengviau bei greičiau padėtų išspręsti kilusį nesutarimą;
3. analizuojamos ir tiriamos priverstinės priemonės, kuriomis įgyvendinamos akcininkų teisės. Pateikiama sutarties nesilaikymo teisinių padarinių analizė, taip pat siekiama įvertinti teismų sprendimų įtaką akcininkų tarpusavio santykiams, kurie priimami remiantis iškilusiais konfliktais tarp akcininkų. Aprašoma aktuali teismų praktika, kuri taikoma imantis priverstinių teisių gynimo būdų, kai ginčo negalima išspręsti kitomis, švelnesnėmis priemonėmis.

Darbo originalumas. Ši darbo tema dar nebuvo nagrinėta ir analizuota jokiame vientisame moksliniame darbe. Yra keli moksliniai darbai, kuriuose buvo nagrinėjamos akcininkų sutartys, jų samprata, tikslai ir pobūdis, tačiau tik akcininkų sutarčių analizės aspektu. Artimiausias šiai temai darbas buvo parašytas 2008 m., tuomet buvusio Vilniaus universiteto studento Lauryno Vaičekausko, kurio tema – „Akcininko teisių apsauga ir gynybos būdai pagal akcininkų sutartis“. Tačiau jame nebuvo nagrinėjamas priverstinis sutartinių akcininkų teisių įgyvendinimas, o be to praėjo jau daug laiko, akcininkų sutarčių sudarymo nuostatos plėtojosi, vystėsi, po truputį ėmė formuotis teismų praktika. Atsižvelgiant į tai, kad šis institutas nėra reguliuojamas jokiais teisės aktais, o ši tema yra aktuali bei sukelianti daug diskusijų, kyla poreikis detaliai tai iširti ir pateikti atsakymus į dažniausiai išylančius klausimus.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami tyrimo metodai yra:

1. Analizės metodas. Analizuojamos atskiros akcininkų sutartys, jų susiformavimas ir turinio specifika, apžvelgiamas jų santykis su bendrove bei akcininkų tarpusavio teisinių santykių ypatumai.
2. Dokumentų tyrimo metodas. Siekiama iširti ir išaiškinti akcininkų sutarčių nuostatas, jų įtaką teisės aktuose reglamentuojamais akcininkų teisiniais santykiais, taip pat remiamasi mokslinių darbų ir teismų sprendimų medžiaga.
3. Teleologinis metodas. Šis metodas naudojamas formuojant svarbiausius tikslus, kurių siekdami akcininkai sudaro sutartis tarpusavyje. Analizuojama,

kodėl iškyla poreikis sudaryti tokio pobūdžio atskirus susitarimus bei aiškinamasi jų prasmė.

4. Loginis ir sisteminis metodas. Atliekama nuosekli tyrimo medžiagos analizė, kuri vyrauja visame darbe. Sistemini visi nagrinėjami šiai temai svarbūs šaltiniai, kurių pagrindu pateikiamos atitinkamos gautos išvados ir jų taikymo būdai.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant darbą buvo nagrinėjamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso bendrosios sutarčių sąlygos, kadangi jos suponuoja esmines visų sutarčių sudarymo nuostatas, taip pat aptariami Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo atitinkami straipsniai. Šiame darbe remtasi Pauliaus Miliausko moksliniais darbais, kadangi jis yra analizavęs akcininkų sutarčių sudarymo aspektus, taip pat Linos Mikalonienės parašytais straipsniais bei išleistomis knygomis, kuriuose nagrinėjamos akcininkų sutartys, jų kvalifikavimas, akcininkų teisės, jų gynimo būdai, bei kitų autorių darbais. Dar vienas svarbus šaltinis, kurio pagrindu pateikiami ir aiškinami sutartiniai akcininkų santykiai, yra konkrečių bylų analizė bei priimti teismų sprendimai, atspindintys priverstinius akcininkų teisių įgyvendinimo būdus.

Darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys ir išvados.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama akcininkų sutarčių sudarymo ir kvalifikavimo specifiška, jų turinys, pobūdis ir tikslai. Apžvelgiami šių sutarčių įtakos ypatumai akcininkų tarpusavio santykiams ir santykiams su bendrove.

Antroje dalyje analizuojamos sutartinės akcininkų teisės bei įsipareigojimai, aptariama akcininkų teisių apsauga esant sutarties pažeidimui. Pateikiamos teisių gynimo priemonės, kurios užtikrina susidariusios konfliktinės situacijos sprendimo būdus.

Trečioje darbo dalyje akcentuojami akcininkų interesų konfliktai ir jų vykdymas bei analizuojami sutarties nesilaikymo teisiniai padariniai. Taip pat nagrinėjami priverstiniai teisių įgyvendinimo būdai, kurie priimami remiantis teismo sprendimais, tiriama jų įtaka akcininkų tarpusavio santykiams.

1. AKCININKŲ SUSITARIMAI IR JŲ TARPUSAVIO SANTYKIS

1.1. Akcininkų susitarimai

Prieš pradėdant analizuoti akcininkų susitarimų atsiradimą, kvalifikavimą, turinį ir tikslus, vertėtų aptarti tokios sutarties sąvoką ir ją apibrėžti. Kadangi šis darbas yra paremtas būtent šių sutarčių specifika, turinio analize bei iš jų kylančiomis teisėmis ir pareigomis, tai suprasti yra svarbu, ypač atsižvelgiant į tai, jog akcininkų sutarties samprata nėra pateikta jokiuose teisės aktuose. Remdamiesi sutarties laisvės principu, šalių valios išraiškos ir autonomijos koncepcija, sutartis asmenys gali sudaryti laisvai bei jose išreikšti savo ketinimus. Vienintelis reikalavimas neįvardytai įstatymuose sutarčiai pripažinti – jos turinys neturi prieštarauti imperatyvioms teisės normoms, viešajai tvarkai ir gerai moralei¹.

Civilinio kodekso 6.154 straipsnio 1 dalyje² yra įtvirtinta, kad sutartis yra dviejų ar daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. Taigi taip yra apibūdinta bendroji sutarties sąvoka, atitinkanti visas sutarčių rūšis, o individualios atskirų sutarčių nuostatos yra detalizuojamos kituose Civilinio kodekso straipsniuose. Tačiau Civiliniame kodekse nėra pateikiamos akcininkų sutartys kaip konkrečios sutarties rūšis, o tik užsimenama, kad juridinio asmens dalyviai gali sudaryti balsavimo bei balsavimo teisių perleidimo sutartis, kurios nėra tapačios akcininkų sutartims, nes pastarosios yra daug platesnės ir išsamesnės.

Akcinių bendrovių įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje³ yra pateikta akcininko sąvoka: akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog akcininku gali būti ir juridinis asmuo, t. y. pati bendrovė gali turėti dalį savo akcijų arba viena bendrovė gali įsigyti kitos bendrovės akcijų. Todėl apibūdinant šią sąvoką svarbu pažymėti, kad akcininkui, kuris turi galimybę sudaryti akcininkų sutartį ir būti šios sutarties šalimi, gali būti priskiriamas ne tik fizinio asmens, bet ir juridinio asmens statusas.

¹ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 107.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74 – 2262.

³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64 – 1914.

Taigi atsižvelgiant į aukščiau aptartus apibrėžimus bei samprotavimus, autorės nuomone, akcininkų sutarties sąvoka galėtų būti traktuojama kaip individualaus pobūdžio susitarimas tarp fizinių ir juridinių asmenų, kurie yra įsigiję bendrovės akcijų ir kurie susitaria bendrovės atžvilgiu sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius tarpusavyje.

1.1.1. Sutartinių santykių atsiradimas ir kvalifikavimas

Akcinių bendrovių įstatyme, Civiliniame kodekse ir kituose teisės aktuose, kurie reglamentuoja bendrovių steigimą, vystymą, valdymą ir pasibaigimą, yra nustatytos bendrosios normos, kurios apima plataus pobūdžio taisykles, susijusias su bendrovės veikla. Tačiau šios normos neapima tam tikrų konkrečių aspektų, kurie bendrovę valdantiems asmenims gali būti itin svarbūs bei reikšmingi. Akcininkų sutarties turinys priklauso nuo daugelio aplinkybių, *inter alia*, nuo sutarties paskirties, bendrovės veiklos pobūdžio, vidinės organizacinės struktūros, o tai objektyviai riboja tokios sutarties reguliavimą įstatymų lygmeniu⁴. Kadangi draudimo akcininkams susitarti dėl jiems aktualių klausimų taip pat nėra, darytina išvada, kad akcininkų sutartis (bendroju požūriu) gali būti sudaroma remiantis bendraisiais sutarčių sudarymo principais⁵.

Civilinėje teisėje dominuoja dispozityvumo principas, kuris sudaro galimybę asmenims susitarti ir dėl teisės aktuose nereglamentuojamų civilinių teisinių santykių⁶. Akcininkų sutartis suteikia akcininkams galimybę pakeisti teisės aktų pagal nutylėjimą nustatytas taisykles ir sureguliuoti civilinius teisinius santykius, kuriuose jie dalyvauja, pagal jų poreikius⁷. Todėl, atsižvelgiant į tai, akcininkų sutartis turėtų būti kvalifikuojama kaip papildomas susitarimas, sudaromas tarp akcininkų, kurie yra suinteresuoti dėl savo investicijų į bendrovės sėkmingą veiklą ir tarpusavio teisių bei įsipareigojimų užtikrinimą.

Pažymėtina, kad asmuo akcininku gali tapti keliais būdais. Pirma, bendrovės steigimo metu, pasirašydamas išleidžiamą akcijų kiekį naujai steigiamoje bendrovėje. Antra, įgydamas akcijų iš akcininko, kuris parduoda bendrovėje turimą akcijų dalį. Taip pat yra galimybė įsigyti bendrovės naujai išleidžiamų akcijų dalį ir tapti vienu iš

⁴ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 18.

⁵ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 204.

⁶ *Ibid.*, p. 216.

⁷ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 76.

bendrovės akcininkų⁸. Tai atspindi akcininkų sutarties sudarymo galimybę bet kuriuo bendrovės veiklos metu.

Taigi akcininkai yra laisvi apsispręsti ir pasirinkti kaip ir kada įforminti, papildyti, pakeisti arba nutraukti sutartinius santykius. Tačiau, savaimė suprantama, kad kuo anksčiau ji bus sudaryta, tuo bus didesnė tikimybė išvengti nesusipratimų bei neaiškumų ateityje. Jau vien pradiniam etape, kai keli akcininkai susitaria bendrai įsteigti bendrovę, vertėtų pasidomėti kitų akcininkų numatytais tikslais ir išsiaiškinti jų ateities planus bei perspektyvas dėl bendrovės vystymo. Juk realiai galima tokia situacija, jog akcininkų nuomonės išsiskiria ir jie yra numatę visiškai kitokią bendrovės ateitį. Būtent dėl šių priežasčių reikėtų aptarti esminius bendrovės veiklos aspektus ir suderinti visų akcininkų požiūrį į bendrai steigiamą bendrovę.

Atkreiptinas dėmesys, kad žodinis susitarimas paprastai neturi įtakos iškilus ginčui ateityje, todėl patartina akcininkų susitarimą įforminti raštu ir kiekvienam akcininkui pasirašyti bei turėti po sutarties egzempliorių. Vilniaus apygardos teisme buvo nagrinėjama civilinė byla⁹, kurioje atsakovas teigė, kad neva tarp šalių buvęs susitarimas, jog ieškovas investuos į atsakovo verslą ir kad šia suma turėjo būti didinamas atsakovo įstatinis kapitalas, o paskolos sutartis neva buvusi pasirašyta trumpam laikui, kol vyko derybos. Atsakovas pateikė akcininkų sutarties projektą, tačiau jis nebuvo šalių pasirašytas, todėl neišgaliojo ir teismas ja nesirėmė. Atsakovas, įrodinėdamas, kad paskolos sutartimi buvo pridengta kita, akcininkų sutartis dėl įstatinio kapitalo didinimo, negalėjo paaiškinti kokių tikslų šalys siekė tokiu įforminimu.

Taigi tokie veiksmai, kaip ketinimas sudaryti akcininkų sutartį, taip pat sutarties projekto parengimas, kuris yra nepasirašytas, neįrodo, jog tokia sutartis buvo realiai sudaryta. Todėl teismas tokia sutartimi nesirems ir jos netaikys, nes neviseškai suderinta bei nepasirašyta sutartis yra negaliojanti *ab initio*. Tik pasirašyta akcininkų sutartis turi įstatymo galią, tad ją pasirašęs asmuo gali kreiptis į teismą ir reikalauti atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl sutarties nuostatų nevykdymo ar netinkamo vykdymo. Iš to galima daryti išvadą, kad žodinį akcininkų susitarimą būtų pernelyg sunku įrodyti, nes akcininkų sutartis paprastai apima daug įvairių detalių, kurias būtų pernelyg sudėtinga įsiminti. Todėl ši sutartis neabejotinai turi būti įforminta raštu, kuria šalys gali remtis bei įrodinėti jų tarpusavio susitarimo egzistavimą ginčijant konkrečias jos nuostatas.

⁸ Barnes James, A.; Dworkin Morehead, T.; Richards, L. E. *Law for business - fourth edition*. Homewood: IL 60430, Boston, MA 02116, p. 499.

⁹ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 2 d. sprendimas civilinėje byloje OU „Biotechnoologia“ v. UAB „Preskonita“, Nr. e2-2361-232/2017.

Paprastai visos sutartys yra apibrėžiamos pagal sutarties dalyką, kaip antai pirkimo – pardavimo sutartis, sutartis dėl balsavimo teisių, nuomos, rangos ir pan. Akcininkų sutarties dalykas yra susitarimas dėl akcininkų kaip dalyvių teisių įgyvendinimo, siekiant efektyvesnio bendrovės valdymo ir jos veiklos¹⁰. Tačiau, pažymėtina, kad akcininkų sutartis apima ne vieną dalyką, o daug ir įvairių susitarimų detalių, todėl, darytina išvada, jog akcininkų sutarties dalykas yra mišrus, jį sudaro įvairūs tikslai, kurie lemia skirtingą akcininkų požiūrį į konkretaus susitarimo ypatumus. Manytina, kad akcininkų sutarties dalyku gali būti tik tokie akcininkų įsipareigojimai, kurie yra susiję su jų bendrove, kurios akcininkai jie yra, akcininkų valdomomis akcijomis, taip pat akcininkų teisės ir pareigos santykiuose su bendrove bei teisės ir pareigos vienas kitam¹¹. Todėl šios sutarties dalyko neapima jokie pašaliniai veiksniai, kurie su bendrove neturi nieko bendro, kitaip tariant, viskas, dėl ko susitariama akcininkų sudarytoje sutartyje siejasi tik su bendrove ir su bendrovės veikla.

Pats akcininkų sutarties apibrėžimas suponuoja tai, kad sutarties šalimis gali būti tik atitinkamos bendrovės akcininkai. Tai yra esminis kriterijus, pagal kurį galime atskirti akcininkų sutartį nuo kitų sutarčių. Kitose sutartyse, pavyzdžiui, nuomos sutarties šalimi gali būti fizinis asmuo, kuris nuomosis patalpas asmeniniam naudojimui, arba juridinis asmuo, kuris tose patalpose versis ūkine – komercine veikla. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad sutartis yra šalių suderintos valios išraiška, todėl tikrąją savo valią gali išreikšti tik teisinūs ir veiksnūs asmenys¹². Ši nuostata dažnai vyrauja akcininkų sutartyse kaip šalių patvirtinimas, jog sutartis sudaryta tarp asmenų, kurie turi visus būtinus įgaliojimus ir teises sudaryti sutartį bei vykdyti joje priimtus įsipareigojimus.

Akcininkų susitarimai turi keletą svarbių bruožų. Pirma, šie susitarimai paprastai yra privalomi tik juos sudariusiems asmenims ir todėl jie nesaisto kitų esamų ar būsimų bendrovės akcininkų, ar pačios bendrovės. Antra, norint, kad akcininkų susitarimai įsigaliotų, paprastai reikalingas visų dalyvaujančių šalių pritarimas, o sudarius tokį susitarimą jo dalyviai taip pat gali nuspręsti priimti sprendimus balsų dauguma. Trečia, atsižvelgiant į tai, kad šie susitarimai iš esmės yra sutartys, laisvė, kuria akcininkai naudojami sudarydami tokius susitarimus, gali būti didesnė, nei numatyta rengiant

¹⁰ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 19.

¹¹ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 83.

¹² Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 150.

bendrovės įstatus¹³. Tačiau svarbu pažymėti, kad akcininkų sutartis privalo neprieštarauti tiek bendrovės įstatams, tiek ir įstatymams. Bendrovės įstatais privaloma vadovautis visiems bendrovės akcininkams, o tos sąlygos, kurios nėra aptartos įstatuose, paprastai yra reglamentuojamos Akcinių bendrovių įstatyme nustatyta tvarka. Minėtame įstatyme yra apibrėžtos esminės nuostatos, nuo kurių svarbu nenukrypti ir sutartyje susitarti tik dėl įstatymus atitinkančių bei jiems neprieštaraujančių aspektų.

Akcininkai į uždaro tipo bendrovę paprastai investuoja esminę savo turto dalį, laiką ir įgūdžius, investicija būna ilgalaikė, todėl tikėtina, kad prievolės pagal akcininkų sutartį dažniausiai turėtų būti asmeninės¹⁴. Asmeninio pobūdžio akcininkų sutartyse šalių bendradarbiavimo pareiga ypač pabrėžiama, nes akcininkų investicijos grindžiamos specifiniu dalyvių *inter se* santykių pobūdžiu, dėl ko sutarties šalys tampa priklausomos nuo tolesnio tokio teisinio santykio egzistavimo¹⁵. Nors akcininkų susitarimas yra kildinamas iš poreikio susitarti dėl bendrovės veiklos specifikos, tačiau reikia nepamiršti to, kad akcininkų turimos akcijos yra jų investicija į bendrovę, kitaip tariant, yra jų sukauptų lėšų indėlis į bendrovės akcijas, kurios tampa jų asmenine nuosavybe. Vienodą sprendžiamąją galią turintys akcininkai, sudarydami akcininkų sutartį, taip pat siekia asmeninės naudos, nes tokioje situacijoje efektyvi bendrovės veikla ir veiklos tęstinumas galimi tik akcininkams tarpusavyje bendrai koordinuojant veiksmus¹⁶.

Akcininkų sutartis laikytina bendradarbiavimo sutartimi, tai reiškia, jog ji yra grindžiama sutarties šalių kooperacija, t. y. nuolatinio proceso metu kiekviena iš sutarties šalių privalo teikti kitai šaliai esminę ir išsamią informaciją, išpėti apie reikšmingas aplinkybes, pagelbėti kitai sutarties šaliai, taip pat nesudaryti kliūčių, kurios trukdytų kitai sutarties šaliai vykdyti sutartines pareigas¹⁷. Todėl akcininkų sutartys dažniausiai sudaromos siekiant glaudesnio bendradarbiavimo tarp akcininkų¹⁸, nes kiekviena iš šalių tarpusavyje taip glaudžiai susijusios, kad kiekvienos jų tikslo pasiekimas priklauso nuo kitos šalies kooperavimosi¹⁹. Taigi visos susitarimo nuostatos kyla iš poreikio bendradarbiauti siekiant sėkmingo bendrovės veiklos klostymosi.

¹³ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojuama pagal: Malberti, C. *Contractual enforcement of shareholders' duties*, p. 86-87].

¹⁴ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 21.

¹⁵ *Ibid.*, p. 22.

¹⁶ *Ibid.*, p. 15.

¹⁷ *Ibid.*, p. 20.

¹⁸ *Ibid.*, p. 6.

¹⁹ *Ibid.*, p. 21.

1.1.2. Sutarties turinys ir sudarymo tikslai

Akcininkų sutarčių turinys skiriasi priklausomai nuo bendrovės vystymo bei acininkų siekiamų tikslų ir poreikio. Turbūt būtų sudėtinga surasti vienodas acininkų sutartis, kurių turinys būtų analogiškas. Pažymėtina, kad tam tikros nuostatos yra būdingos visoms acininkų sutartims (t. y. bendrovės valdymas, balsavimo tvarka, dividendų paskirstymas, akcijų perleidimas ir pan.), tačiau dauguma nuostatų, ypač tų, kuriomis siekiama apibrėžti itin individualias teises, susijusias su tos konkrečios bendrovės valdymo strategija, atskirose acininkų sutartyse skiriasi (pavyzdžiui, atitinkamo projekto įgyvendinimo sąlygos, finansavimo tvarka, bendrovės nuostolių dengimo specifiika, pasitraukimo iš bendrovės tvarka ir kt.).

Analizuojant įvairias acininkų sutartis norėtųsi surasti tą idealiąją, kuri puikiai atspindėtų visų acininkų poreikius ir kuria galėtų vadovautis visų bendrovių dalyviai. Problema yra tokia, kad gana sudėtinga iš anksto sureguliuoti acininkų santykius, juos visus įforminti vienoje acininkų sutartyje, manant, jog ši sutartis atspindės ne tik šiuo metu aktualius aspektus, bet ir ateityje galinčius iškilti klausimus. Be to, skiriasi ir bendrovių veiklos strategija, vienos bendrovės sukuriama tam, kad būtų įgyvendinamas koks nors konkretus projektas, kitose vystomi ilgalaikio pobūdžio santykiai arba tiesiog vykdomas verslas tam, kad acininkai kasmet pasidalintų gautą pelną. Todėl tam, kad galėtume išsiaiškinti acininkų sutarties turinio ypatumus, turime išanalizuoti dažniausiai tokiose sutartyse vyraujančias nuostatas.

Acininkų sutarčių turinyje paprastai aptariami bendrovės tikslai, veikla ir strategija, bendrovės kapitalo struktūra bei akcijų pasiskirstymas. Bendrovės valdymas yra itin aktualus ir atspindi kiekvienoje acininkų sutartyje, nes šioje dalyje susitariama dėl bendrovės organų, jų įgaliojimų, kompetencijos ir darbo tvarkos, įskaitant acininkų tarpusavio santykius balsuojant visuotiniuose acininkų susirinkimuose, visuotinio acininkų susirinkimo kompetenciją, bendrovės valdymo organų skyrimo tvarką ir bendrovės valdyboje priimamų sprendimų taisykles. Taip pat aptariama dividendų išmokėjimo tvarka, nusprendžiama, ar bendrovės pelnas bus paskirstomas acininkams bei numatomi konkretūs laikotarpiai. Dažniausiai pelnas neskirstomas tada, kai acininkai siekia investuoti į verslo plėtrą ir tuo pačiu susitariama dėl papildomo finansavimo sąlygų bei investavimo ypatumų. Aktualios yra akcijų perleidimo taisyklės, disponavimo akcijomis apribojimai, acininkų teisės pagal pirmumo teisę įsigyti akcijas. Atsakomybės klausimai už acininkų sutarties pažeidimus ar netinkamą jos vykdymą apima nuostatas tais atvejais, kai acininkas pažeidžia sutartį,

todėl privalo atlyginti visus susijusius nuostolius. Akcininkams taip pat patogu susitarti, kad jiems bus suteikta teisė į visą bendrovės informaciją, įskaitant ir konfidencialią, akcininkų įsipareigojimo nekonkuruoti taisykles, ginčų tarp akcininkų nagrinėjimo ir sprendimo ypatumus, akcininkų pasitraukimo iš bendrovės atvejus.

Pažymėtina, kad aukščiau nurodytos akcininkų sutartinės nuostatos yra tik orientacinio pobūdžio, todėl sutartyje galima aptarti ir kitus, akcininkams aktualius klausimus. Kuo daugiau įvairesnių sričių bus įtvirtinta, tuo labiau kiekvienam iš akcininkų bus žinomas jo konkretus vaidmuo dalyvaujant bendrovės veikloje. Kai šalys maksimaliai realizuoja įstatymų jiems suteiktas sutarties laisvės principo teises ir sutaria bei aiškiai išdėsto dispozityvias sąlygas, jos iš esmės sumažina galimybes skirtingai interpretuoti atskiras sutarties sąlygas. Kita vertus, sudėtingose sutartyse šalys aptaria labai daug klausimų, tačiau tai neapsaugo jų nuo galimų ginčų. Tai reiškia, kad sutarties laisve kiekviena šalis turi naudotis protingai, atsižvelgdama į konkrečias faktines aplinkybes²⁰.

Civilinėje byloje, kuri jau buvo minėta darbe tarp tų pačių šalių, tačiau nagrinėta Lietuvos apeliacinio teismo²¹, teisėjų kolegija kritiškai vertino pateikto akcininkų sutarties projekto lietuvių ir rusų kalbomis tekstų neatitikimus nei apimtimi, nei turiniu (pavyzdžiui, 3.1 punkto lietuviškame tekste kredituojama suma nurodyta 420 000 Eur, o tekste rusų kalba – 400 000 Eur). Šis neatitikimas yra itin ryškus, kadangi dažniausiai pasitaiko smulkių vertimų netikslumų, dėl kurių, beje, gali iškilti didelių ginčų. Svarbu į tai atkreipti dėmesį ir vengti vertimo klaidų, o taip pat dvejomis kalbomis sudarytoje sutartyje patartina išspręsti tekstų neatitikimo klausimą, nes kilus ginčui gali iškilti neaiškumas, kuriuo tekstu vadovautis. Todėl norint išvengti šio nesusipratimo, sutartyje būtinai reikia įrašyti, kuris tekstas bus taikomas, pavyzdžiui: esant neatitikimams tarp lietuviško ir rusiško teksto, bus remiamasi lietuvišku tekstu. Tokiu atveju turime aiškiai nuostata, kuria šalys galės vadovautis ir neiškils sutarties teksto aiškinimo problema, kuomet vienas akcininkas remiasi vienos kalbos tekstu, o kitas - kitos kalbos tekstu.

Visus akcininkus vienija pagrindinis tikslas – siekti geresnių bendrovės veiklos rezultatų, garantuojančių didesnę investicijų grąžą. Bendro tikslo pasiekimas užtikrina kiekvieno akcininko privataus intereso patenkinimą. Kita vertus, akcininkas, įgyvendindamas dalyvio turtines ir neturtines teises, savarankiškai siekia patenkinti

²⁰ Bolzanas, D. *Sutarčių teisė. Bendroji dalis: teorija ir praktika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 20-21.

²¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje OU „Biotechnologia“ v. UAB „Preskonita“, Nr. e2A-475-370/2018.

savo kaip dalyvio interesus²². Nors akcininkų sutartimi siekiama bendro tikslo, kiekviena šios sutarties šalis iš esmės siekia asmeninės naudos sau²³. Be to, akcininkų nauda uždirbama ne iš jų bendros veiklos, bet kiekvieno atskirai (t. y. iš dividendų, kapitalo prieaugio, pajamų pagal asmeniškai su bendrove sudarytas sutartis)²⁴. Kadangi akcininkų susitarimas yra traktuojamas kaip specialios sutarties rūšis, todėl sutarties šalys siekia ypatingų tikslų²⁵. Akcininkų sutartimi, kaip specialia sutartimi, akcininkai ir sutarties šalys dažniausiai siekia vieno ar kelių tikslų²⁶.

Akcininkų bendrų tikslų siekimas yra lemiamas veiksnys, dėl ko jie yra linkę sudaryti sutartis tarpusavyje. Jei nebūtų poreikio susitarti, tai tuomet nereikėtų sudaryti akcininkų sutarties. Turbūt negalima būtų paneigti teiginio, kad pati bendrovė yra steigiamą siekiant vienokių ar kitokių tikslų. Tačiau bendrovės steigimo dokumentai, visuotinio akcininkų susirinkimo protokolai, finansinių ataskaitų rinkiniai ir kiti dokumentai, kurie yra įtvirtinti Akcinių bendrovių įstatyme, yra sudaromi ne siekiant kažkokių tikslų, o vykdant įstatymo leidėjo nustatytą tvarką. Akcininkų sutartys yra visiškai kitokio pobūdžio, jų sudarymas vyksta akcininkų iniciatyva ir siekiu susitarti dėl konkrečių teisių įgyvendinimo.

Kvalifikuojantis akcininkų sutarties požymis yra mišrus sutarties tikslas, t. y. pirminis ir pagrindinis tikslas yra kiekvieno akcininko investicijų grąža įvairiomis formomis. Su šiuo tikslu koreliuoja pagalbinis bendras tikslas – akcininkų bendradarbiavimas siekiant efektyvesnio bendrovės valdymo ir jos veiklos, kas lemtų investicijų grąžą²⁷. Akcininkų bendradarbiavimas, siekiant efektyvesnio bendrovės valdymo ir jos veiklos, tik padeda pasiekti šių pagrindinių tikslų²⁸. Konfliktų prevencija ir atitinkami sprendimai yra siekis suderinti akcininkų santykius taip, kad ateityje neiškiltų nesutarimų, kurie gali būti neišvengiami. Akcininkų sutartimi taip pat sureguliuojama iškilusių ginčų tvarka, pasirenkama institucija, kuri nagrinės ginčą ir pan. Problema gali kilti tuomet, kai akcininkai, kurie galėdami daryti įtaką bendrovės

²² Mikalonienė, L. *Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77), p. 14.

²³ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p.14.

²⁴ *Ibid.*, p. 17.

²⁵ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014. [Cituojuama pagal: CADMAN, J. *Shareholders' Agreements, 4th edition*. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 2].

²⁶ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p.78.

²⁷ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 19.

²⁸ *Ibid.*, p. 15.

veiklai, siekia skirtingų tikslų arba, turėdami vienodus tikslus, siekia juos įgyvendinti skirtingomis priemonėmis²⁹. Todėl sutarties sudarymo stadijoje akcininkai atlieka ypač svarbų vaidmenį suderindami sutarties nuostatas, nes kuo aiškiau sutartyje nustatomi ir apibrėžiami tikslai, tuo mažesnė nesutarimų tarp akcininkų tikimybė.

1.2. Sutartinių akcininkų teisinių santykių reguliavimas

Civilinis teisinis santykis, kaip ir kiekvienas kitas teisinis santykis, yra valinis santykis tarp asmenų. Valia pasireiškia pirmiausiai pačia teisės norma, reguliuojančia tą visuomeninį santykį. Be to, dauguma civilinių teisinių santykių atsiranda jų dalyvių valia, pavyzdžiui, įvairios sutartys³⁰. Akcininkų sutartis yra viena iš teisinių priemonių, sudaranti galimybę bendrovių dalyviams sureguliuoti tarpusavio civilinius teisinius santykius. Kaip savo darbe dėsto Paulius Miliauskas, akcininkams yra suteikta bendrovės kontrolė, o akcininkų sudaryta sutartis yra teisinis instrumentas, kuris padeda efektyviau ir optimaliau įgyvendinti jų teises bei apginti interesus³¹.

Tačiau akcininkų sutartis ne tik užtikrina akcininkų bendradarbiavimą darant įtaką bendrovės valdymui ir jos veiklai, bet ir atlieka prevencinę funkciją mažindama akcininkų ginčų tikimybę³². Tikėtina, kad šalys, visų pirma, pasirinkusios laisvai sudaryti sutartį, jos laikysis ir nepažeidinės, todėl joks ginčas neiškils. Civilinio kodekso 6.200 straipsnyje įtvirtinta, kad šalys privalo vykdyti sutartį tinkamai ir sąžiningai, o ją vykdydamos šalys privalo bendradarbiauti ir kooperuotis. Antra, sutartyje paprastai aptariama šalių atsakomybė vienai iš šalių pažeidus sutartį, kuri numatoma nuostolių atlyginimu arba konkrečios baudos sumokėjimu, todėl tai turi atgrasyti sutarties šalis nuo sutarties pažeidimo. Trečia, sutartyje įtvirtinami šalių teisių gynimo būdai, kuriais remiantis galima apginti pažeistas teises, tad sutarties šalys gali numatyti kokios pasekmės joms bus taikomos, jei jos nesilaikys sutartinių nuostatų. Taip pat pabrėžtina, kad, jeigu sutartyje nenumatyta kitaip, pačios sutarties nutraukimas savaime neturi įtakos akcininkų statusui, akcininkai ir toliau išlieka bendrovės dalyviais³³.

Taigi akcininkų santykiai yra itin konkretūs ir specifiniai, apimantys tik jiems būdingus veiksnius, susijusius su bendrove ir jos specifika. Sudėtinga būtų apibrėžti

²⁹ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 73.

³⁰ Vasarienė, D. *Civilinė teisė. Paskaitų ciklas*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 14-15.

³¹ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 76.

³² Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 6.

³³ *Ibid.*, p. 22.

akcininkų teisinių santykių visumą, kadangi šie santykiai susideda iš daugybės įvairiausių detalių, kurios ne visos yra išdėstomos akcininkų sutartyje. Joje paprastai susitariama dėl akcininkams svarbiausių ir aktualiausių klausimų suderinimo, kurie nėra įtvirtinti bendrovės dokumentuose, Akcinių bendrovių įstatyme bei kituose teisės aktuose. Todėl šis reguliavimas pasireiškia bendrovės dalyvių laisve ir siekiu bendradarbiauti valdant bendrovę bei priimant svarbius sprendimus. Autorės nuomone, akcininkų santykių sureguliuojimas yra svarbi priemonė jų teisių ir interesų apsaugai, sėkmingam bendrovės vystymui ir ginčų išvengimui ateityje. Todėl akcininkai, norintys sureguliuoti tarpusavio teises ir įsipareigojimus, apimančius jiems nuosavybės teise priklausančios bendrovės valdymo ypatumus, susitaria ir savo susitarimą įtvirtina taip vadinamoje akcininkų sutartyje.

1.2.1. Akcininkų sutarties santykis su bendrove

Bendrovės steigimo procesas prasideda nuo sutarčių sudarymo, kurios yra reglamentuotos įstatymuose ir be kurių tiesiog būtų neįmanoma įsteigti bendrovės. Bendrovės veikloje yra daugybė įvairių dokumentų, kurie privalo būti pildomi ir kaupiami tam, kad būtų galima sekti visą bendrovės eigą, įskaitant gaunamą pelną ir patiriamus nuostolius, įvykusius pasikeitimus bei investavimo galimybes. Akcinių bendrovių įstatyme yra nurodyti visi privalomi dokumentai, kurie yra neatsiejamai susiję su bendrove. Tačiau mums aktualu aptarti bei palyginti akcininkų sutarties santykį su šiais dokumentais: bendrovės steigimo sutartimi arba aktu, bendrovės įstatais bei Civiliniame kodekse įtvirtintomis balsavimo ir balsavimo teisių perleidimo sutartimis. Taigi toliau bus analizuojami minėti dokumentai atskirai ir aptariamas jų santykis su akcininkų sutartimi.

Kaip nurodyta Akcinių bendrovių įstatyme, bendrovės steigimo sutartis sudaroma, kai bendrovę steigia du ar daugiau steigėjų. Kai bendrovę steigia vienas steigėjas, sudaromas bendrovės steigimo aktas. Tai yra pirmasis dokumentas, kuriame išreiškiama steigėjų valia dėl pagrindinių bendrovės steigimo nuostatų. Visi duomenys ir informacija, kuri turi būti įtvirtinta šiame dokumente yra pateikta Akcinių bendrovių įstatymo 7 straipsnio 2 dalyje. Steigimo sutartis yra sudaroma tik tų subjektų, kurie yra bendrovės steigėjai. Bendrovės steigėjai turi įsigyti bendrovės akcijų ir tapti jos akcininkais. Steigimo sutartis yra svarbi ir tuo, kad jos sudarymas suteikia teisę atidaryti kaupiamąją steigiamos bendrovės sąskaitą banke. Šis dokumentas yra kartu ir akcijų

pasirašymo sutartis, todėl bendrovės steigėjai atskiros akcijų pasirašymo sutarties paprastai nesudaro.

Akcininkų sutartis yra visiškai kitokio pobūdžio susitarimas lyginant ją su bendrovės steigimo sutartimi. Kaip jau buvo minėta, akcininkų sutartį galima sudaryti bet kuriuo bendrovės veiklos periodu, o steigimo sutartį privaloma sudaryti būtent bendrovės steigimo metu. Akcininkų sutartis sudaroma realizuojant sutarčių laisvės principą, todėl ši sutartis gali būti sudaroma ne tarp visų bendrovės akcininkų. Sutarties uždarmo principas lemia, kad akcininkų sutartis neįpareigoja kitų akcininkų, kurie nėra sutarties šalimi, ar būsimų akcininkų³⁴, o steigimo sutartis sudaroma visų steigiančių bendrovę asmenų. Akcininkų sutartis gali būti keičiama, pildoma, taisoma, priklausomai nuo poreikio, o steigimo sutartis išlieka tokia pati, kokia ji buvo sudaryta ir įregistruota Juridinių asmenų registre. Kadangi steigimo sutartis yra pradinis bendrovės dokumentas, juo vadovaujasi visi bendrovės akcininkai. Šis dokumentas apima bendrovės steigimo tvarką bendrovės steigimo procese, kuriame pateikiama visa su bendrovės įsteigimu susijusi informacija.

Kitas dokumentas yra bendrovės įstatai, kuriuo bendrovė vadovaujasi savo veikloje. Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnyje yra pateikta bendrovės įstatų sudarymo tvarka. Teisiniu požiūriu jau steigimo stadijoje svarbu tinkamai pasirinkti akcininkų struktūrą ir tinkamai parengti pagrindinį bendrovės steigimo ir veiklos dokumentą – bendrovės įstatus, t. y. nesinaudoti dabar dažnai praktikuojama standartine įstatų forma, o pritaikyti įstatus konkrečiai bendrovei, konkrečiai veiklai ir konkrečiai akcininkų struktūrai³⁵. Teisės aktuose įtvirtintas reguliavimas dažnai gali neatitikti akcininkų tikslų ir siekių bei faktiškai susiklosčiusios situacijos. Dėl šios priežasties akcininkų teisė įtvirtinti tarpusavio santykių reguliavimo taisyklės gali būti įgyvendinama ne tik bendrovės įstatuose, bet ir sudarant akcininkų sutartį, kurioje gali būti susitariama dėl tam tikrų bendrovės valdymo, funkcionavimo bei akcininkų teisių ir pareigų įgyvendinimo klausimų³⁶.

Pagrindinis akcininkų sutarties pranašumas, palyginti su įstatais, yra tas, kad akcininkų sutartis yra privatus dokumentas, kurio nereikia registruoti viešuose

³⁴ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 19.

³⁵ Maliauskaitė-Embrektė, A. *Kaip spręsti verslo ginčus, atsidūrus aklavietėje?* [interaktyvus]. Verslas, 2017 [žiūrėta 2020 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bznstart.lt/verslas/vadyba/kaip-spresti-verslo-gincus-atsidurus-aklavieteje/>>.

³⁶ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 74.

registruose³⁷, tad ši sutartis yra konfidenciali, o jos turinys yra žinomas tik sutarties šalims. Bendrovės įstatai, priešingai, yra viešas dokumentas, kurio turinys prieinamas visiems suinteresuotiems asmenims. Todėl prieš įtvirtinant atitinkamas papildomas nuostatas bendrovės įstatuose, reikia gerai apgalvoti, ar verta viename viešame dokumente įforminti visas susitarimo detales, o nenorint įstatuose atskleisti visų bendrovės detalių, siūlytina pasirinkti akcininkų sutarties sudarymo variantą.

Norėdami veiksmingiau pasinaudoti savo turtu ir teisėmis, du ar daugiau akcininkų gali sudaryti akcininkų sutartis arba sutartis dėl bendro balsavimo³⁸. Balsavimo sutartys yra įtvirtintos Civilinio kodekso 2.88 straipsnyje, kuriame numatyta galimybė juridinio asmens dalyviams sudaryti sutartį, pagal kurią galima bendrai priimti sprendimus. Tokioje sutartyje numatoma, kaip bus balsuojama juridinio asmens dalyvių susirinkime, nurodant konkretų dalyvių susirinkimą arba susitariant dėl visų tam tikro laikotarpio dalyvių susirinkimų. Balsavimo sutartis gali būti sudaryta tiek tarp keleto, tiek tarp visų juridinio asmens dalyvių. Taip pat yra nurodytos išimtys, kai balsavimo sutartis negalioja. Tokie atvejai yra tada, kai pavyzdžiui, susitariama, kad bus balsuojama taip, kaip lieps valdyba arba yra įsipareigojama balsuoti „už“ visus valdybos pateiktus pasiūlymus, arba susitarti dėl atlyginimo už atitinkamą balsavimą ar susilaikymą. Be to, yra numatyta galimybė įgalioti trečiąjį asmenį balsuoti juridinio asmens dalyvių susirinkime³⁹.

Akcininkas taip pat gali sudaryti susitarimą dėl balsavimo ir kitų neturtinių teisių perleidimo kitam asmeniui⁴⁰. Civilinio kodekso 2.89 straipsnyje įtvirtintas juridinio asmens dalyvio *inter alia* bendrovės akcininko, balsavimo teisės perleidimas įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis⁴¹. Juridinio asmens dalyvis, sudarydamas balsavimo teisės perleidimo sutartį, gali nurodyti, kaip turi būti įgyvendinama jo balsavimo teisė. Balsavimo teisė gali būti perleidžiama bet kuriam asmeniui, nebūtinai juridinio asmens dalyviui⁴². Pagal šią sutartį akcininkai gali perleisti akcijos suteikiamą teisę balsuoti bendrovės akcininkų susirinkime kitiems asmenims, t. y. vietoje akcininko, nuosavybės teise valdančio akciją, akcijos suteikiamas neturtines teises gali įgyvendinti trečiasis

³⁷ Davies, L. P.; Worthington, S. *Gower's principles of modern company law. Tenth edition.* Sweet & Maxwell, Thomson Reuters (Professional) UK Limited, 2016, p. 71.

³⁸ Sorainen Law Offices. *Handbook of Baltic business law.* Udenrigsministeriet, Denmark, 2005, p. 288.

³⁹ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojama pagal: Bartkus, G., p. 195-196].

⁴⁰ Sorainen Law Offices. *Handbook of Baltic business law.* Udenrigsministeriet, Denmark, 2005, p. 289.

⁴¹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija.* Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 146.

⁴² Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojama pagal: Bartkus, G., p. 197].

asmuo. Taigi akcijos nuosavybės teisės išlieka bendrovės akcininkui, o balsavimo teisė (ar kita neturtinė akcininko teisė) yra perduodama trečiajam asmeniui⁴³. Atkreiptinas dėmesys, kad akcininkas, perleidęs savo balsavimo teisę kitam asmeniui, nebegali pats įgyvendinti šios teisės balsavimo teisės perleidimo sutarties galiojimo laikotarpiu. Tai reiškia, kad bendrovės visuotiniuose akcininkų susirinkimuose balsuoti turi teisę tik asmuo, gavęs balsavimo teisę pagal balsavimo teisės perleidimo sutartį⁴⁴.

Taigi balsavimo sutartimi bendrovės akcininkai gali susitarti dėl bendro balsavimo teisių įgyvendinimo ir taip (priklausomai nuo situacijos) sustiprinti arba įgyti kontroliuojančią poziciją bendrovėje. O balsavimo teisės perleidimo sutartimi akcininkai gali perleisti balsavimo teisę kitiems asmenims neperleisdami vertybinio popieriaus nuosavybės teisės⁴⁵. Akcininkų sutartis paprastai apima ne tik akcininkų balsavimo taisyklės, joje susitariama dėl platesnės apimties bei įvairesnių jiems aktualių teisių ir pareigų nustatymo sąlygų, t. y. dėl akcijų perleidimo tvarkos, dividendų paskirstymo, investavimo ir pan., tačiau šios teisės bus plačiau analizuojamos antroje darbo dalyje.

1.2.2. Akcininkų susitarimų įtaka jų tarpusavio santykiams

Pagrindinė sutarčių paskirtis – reguliuoti asmenų tarpusavio santykius nurodant galimo ir privalomo elgesio ribas, taip pat atitinkamų įsipareigojimų nevykdymo teises pasekmes⁴⁶. Civilinėje teisėje vyraujantis sutarčių laisvės principas suteikia akcininkams galimybę patiems iš anksto numatyti galimus interesų konfliktus ir jų išvengti sudarant sutartį⁴⁷. Akcininkų susitarimai (kaip ir visi kiti susitarimai, sudaryti remiantis sutarčių teise) yra privalomi šalims ir turi tokį patį privalomą poveikį, kaip ir bet kuris įstatymas, nors reikia pripažinti, kad akcininkų susitarimai dažniausiai būna privačios ir konfidencialios prigimties⁴⁸. Todėl, žvelgiant būtent per galimų nesutarimų prizmę, akcininkų sutarties sudarymo įtaka jų tarpusavio santykiams yra didžiulė.

⁴³ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 209.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 209.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 201.

⁴⁶ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 106.

⁴⁷ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 73.

⁴⁸ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014, p. 162. [Cituojuama pagal: CADMAN, J. *Shareholders' Agreements, 4th edition*. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 2].

Nebendradarbiaujant santykinai dideliam akcininkui ir smulkiesiems akcininkams bendrovės kontrolę (ir, savo ruožtu, asmeninę naudą, gautą esant tokiai kontrolei) būtų labai sunku pasiekti. Akcininkų susitarimas yra būdas skatinti visų susitariančiųjų šalių interesus⁴⁹, o taip pat padeda suderinti bendrovės veiklos struktūrą, galimą verslo plėtrą ir kitus esminius akcentus.

Pagal bendrą taisyklę sudarytos sutartys turi būti vykdomos taip, kaip šalys susitarė. Bet gali atsitikti, kad sutartis nutraukiama arba pakeičiamos jos sąlygos. Sutarties pakeitimas arba jos nutraukimas yra galimas tik šalių tarpusavio sutarimu⁵⁰. Sutarties vykdytinumo principas įpareigoja šalis tinkamai vykdyti sutarties nuostatas. Pažymėtina, jog gyvenime šalys negali numatyti ir paprastai nenumato visų sutarties vykdymo aspektų, tačiau jos turėtų aptarti tokius vykdymo niuansus, kuriuos reguliuoja dispozityviosios įstatymo normos arba jų būtinumą sąlygoja sutarties esmė. Bet kokiu atveju vykdydamos sutartį, šalys privalo vadovautis sąžiningumo principu ir imperatyviomis įstatymo nuostatomis⁵¹.

Vilniaus apygardos teisme⁵² buvo nagrinėjamas atskirasis skundas dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 metų kovo 7 dienos priimtą nutarties. Jame buvo ginčijamas priimtas sprendimas dėl bylos sustabdymo iki kol Apylinkės teismas įvertins, ar šalių sudaryta akcininkų sutartis yra galiojanti. Vilniaus apygardos teismas sutiko su ieškovų argumentu, kad būtina visų pirma išnagrinėti bylą, kurioje sprendžiama, ar apskritai akcininkų sutartis yra galiojanti. Todėl teismas konstatavo, kad minėtos bylos išnagrinėjimo rezultatas turės teisinės reikšmės nagrinėjamai bylai, tad atskirąjį skundą atmetė. Taigi, jeigu yra sudaryta akcininkų sutartis, ji turi esminę reikšmę sprendžiant ginčą, todėl ją analizuoti yra privaloma. Kadangi šioje byloje buvo pareikštas argumentas ar apskritai ši akcininkų sudaryta sutartis yra galiojanti, visų pirma teismui reikia išspręsti sutarties galiojimo klausimą, o tik po to išnagrinėti ginčą dėl draudimo perleisti akcijas tretiesiems asmenims. Tai suponuoja akcininkų sutarties reikšmingumą, jos svarbą bei įtaką akcininkų tarpusavio santykiams.

⁴⁹ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014, p. 167.

⁵⁰ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 168.

⁵¹ Bolzanas, D. *Sutarčių teisė. Bendroji dalis: teorija ir praktika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 21.

⁵² Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2017 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje B. Š. v. J. C. Ir A. J., Nr. e2S-1307-852/2017*.

Akcininkų sutartį galima apibūdinti kaip gerosios verslo praktikos koncepciją, kurios pagrindu iš anksto suderintos nuostatos yra įtvirtinamos sutartyje ir jų turi būti laikomasi. Jeigu šalys išreiškė savo tikrąją valią pasirašydamos sutartį, tai mažai tikėtina, kad jos bus linkusios ją pažeidinėti. Todėl akcininkų sutartis yra veiksminga priemonė užkirsti kelią galimiems akcininkų ginčams bei sureguliuoti esminius su bendrovės valdymu susijusius klausimus: bendrovės valdymo principus, bendrovės valdymo organų struktūrą, kompetenciją bei ribojimus, akcininkų susitarimus dėl balsavimo bei kitus klausimus⁵³. Tai sudėtingas ir kompleksinis teisinis instrumentas, kuris suteikia gana daug laisvės šios sutarties šalims susitarti dėl geriausiai jų interesus ir siekiamus tikslus atitinkančių nuostatų⁵⁴.

Šios darbo dalies apibendrinimui galima konstatuoti, jog akcininkų susitarimas gali būti sudarytas bet kuriame bendrovės veiklos etape, tačiau pastebėtina, jog tokį susitarimą patogiau sudaryti būtent bendrovės steigimo metu. Nors įstatymų leidėjas neišskiria šios sutarties rūšies, tačiau praktikoje akcininkai yra linkę išreikšti savo valią dėl bendrovės veiklos ir jų tarpusavio teisių užtikrinimo tokio pobūdžio sutartyse. Jau pradiniam etape akcininkams vertėtų susitarti dėl bendrai steigiamos bendrovės ypatumų bei suderinti tarpusavio teises ir interesus. Akcininkų sutartis, būtent, ir yra tas dokumentas, kuriame galima nusistatyti aiškias bendrovės veiklos sritis ir verslo strategijas, kuriomis turi būti vadovaujama siekiant užsibrėžtų tikslų. Šios sutarties dalykas yra susietas su bendrove, tačiau pagrindinis kriterijus, pagal kurį mes atskiriame šią sutartį nuo kitų sutarčių, yra sutarties šalys, kuriomis gali būti tik tos bendrovės akcininkai. Patartina akcininkų sutartį įforminti rašytine forma, nes tik tokiu būdu bus galima įrodyti jos egzistavimą ir šalių susitarimo ypatumus. Analizuojant akcininkų sutartis, pastebėtina, kad jos yra kvalifikuojamos kaip bendradarbiavimo, individualaus bei asmeninio pobūdžio, konfidencialios ir neprieštaraujančios įstatymams, bendrovės įstatams, viešajai tvarkai, gerai moralei bei kitų asmenų teisėms ir teisėtiems interesams. Tinkamai parengta akcininkų sutartis yra veiksminga priemonė, kurioje suderinama šalių valia, pasireiškianti aiškių nuostatų įforminimu sutartyje. Neabejotinai mažiau nesutarimų iškyla esant sudarytam susitarimui tarp akcininkų, o jeigu jie ir neišvengiami, remiantis sutarties nuostatomis juos galima išspręsti daug greičiau bei paprasčiau.

⁵³ Maliauskaitė-Embrektė, A. *Kaip spręsti verslo ginčus, atsidūrus aklavietėje?* [interaktyvus]. Verslas, 2017 [žiūrėta 2020 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bznstart.lt/verslas/vadyba/kaip-spresti-verslo-gincus-atsidurus-aklavieteje/>>.

⁵⁴ Miliuskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82, p. 86.

2. SUTARTINĖS AKCININKŲ TEISĖS IR JŲ GYNIMO BŪDAI

Kiekvienas investuotojas, įnešantis lėšų į bendrovės įstatinį kapitalą, turi atitinkamas turtines ir neturtines teises⁵⁵, kurios yra įtvirtintos Akcinių bendrovių įstatymo 15 ir 16 straipsniuose, tačiau nurodytas sąrašas nėra baigtinis, nes kituose įstatymuose gali būti nustatytos ir kitos akcininkų teisės. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 2.88 straipsnyje yra įtvirtinta akcininkų teisė sudaryti sutartį dėl bendro balsavimo juridinio asmens dalyvių susirinkime, kodekso 2.115 straipsnyje nurodyta teisė kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo, o 2.123 straipsnyje – priverstinio akcijų nupirkimo teisė ir pan.

Balsavimo teisė, teisė į dividendą ir teisė į likviduojamos bendrovės grynojo turto dalį laikomos teisėmis, kurios skirtos patenkinti pagrindinį *bonus pater familias* akcininko interesą – išsaugoti investicijas ir uždirbti iš jų naudos⁵⁶. Pasak Linos Mikalonienės, šios teisės vadinamos kartinėmis (pagrindinėmis) akcininko teisėmis. Kitos akcininko teisės laikomos pagalbinėmis (arba procedūrinėmis, formaliomis). Štai, jeigu įstatymas neįtvirtintų visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo iniciatyvos teisės, akcininko teisės gauti informaciją apie įvyksiantį visuotinį akcininkų susirinkimą, teisės siūlyti naujus sprendimų projektus į susirinkimo darbotvarkę įtrauktais klausimais, papildomus kandidatus į bendrovės organų narius, bendrovės valdymo organai ar kontroliuojantis akcininkas galėtų nušalinti akcininką nuo bendrovės valdymo. Jeigu akcininkas neturėtų pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamų bendrovės akcijų didinant įstatinį kapitalą papildomais įnašais, jam sunkiau būtų išlaikyti dalį bendrovės įstatiniame kapitale⁵⁷.

Vienas iš kertinių postulatų bendrovių teisėje yra tas, kad akcininkas, įgyvendindamas dalyvio teises ir naudodamasis jam suteikiamomis galiomis, turi teisę veikti išimtinai savo nuožiūra ir interesais. Šis šalių autonomijos principas yra neatsiejamas nuo Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio, kuris įtvirtina kiekvieno asmens teisę netrukdomai disponuoti savo nuosavybe, įskaitant ir akcijas, ir ją tvarkyti⁵⁸. Tačiau tokia akcininko veiksmų laisvė nėra absoliuti. Nors akcininkas *per se*

⁵⁵ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 228.

⁵⁶ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 56.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 57-58.

⁵⁸ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 143. [Cituojuama pagal: DE JONGH, J. M. *Shareholders Duties to the Company and Fellow Shareholders*. *European Company Law*, 2012, Vol. 9, Issue 3, p. 186-187; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 156-7391].

neturi įstatyminių fiduciarinių pareigų bendrovei ir (ar) kitiems akcininkams, akcininkui kyla *ex lege* bendrosios civilinių teisinių santykių subjektams taikytinos pareigos – elgtis sąžiningai ir nepiktnaudžiauti teise⁵⁹.

Remiantis šiomis nuostatomis, kiekvienas akcininkas gali imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų savo teisių apsaugą, tačiau šios priemonės privalo būti teisėtos ir negali pažeisti kitų akcininkų teisių bei teisėtų interesų. Pažymėtina, kad visi akcininkai, nesvarbu ar tai yra kontroliuojantis akcininkas, ar lygiavertę kontrolę bendrovėje turintis akcininkas, ar smulkusis akcininkas, jie visi turi pareigą naudotis akcininko teisėmis pagal paskirtį bei yra to saistomi⁶⁰. Bendrovėje vyraujantis kolektyvinis interesas reiškia, kad visi bendrovės akcininkai yra suinteresuoti kaip įmanoma labiau sureguliuoti jų tarpusavio santykius ir tokiu būdu užtikrinti savo teisių apsaugą. Todėl akcininkų sutartis yra būtent ta priemonė, kuri padeda pasiekti užsibrėžtus tikslus ir apsaugoti akcininkų interesus.

Saugumo užtikrinimas yra svarbiausias aspektas daugumai akcininkų, ypač tuomet, kai jie nėra pagrindiniai bendrovės dalyviai⁶¹. Iš šio teiginio galima konstatuoti, jog labiausiai akcininkų sutarties sudarymu suinteresuoti dalyviai turėtų būti būtent smulkieji akcininkai, nes tokiu būdu jie gali užsitikrinti dalyvavimo bendrovėje galimybę ir savo teisių apsaugą. Akcininkai, kurie nedalyvauja bendrovės valdyme gali prarasti savo investicijas, jeigu verslas žlugs⁶². Todėl kiekvieno akcininko dalyvavimas bendrovės valdyme yra svarbus ir turbūt lemiamas veiksnys dėl sėkmingos bendrovės ateities. Taigi akcininko investicijų apsauga užtikrinama per dalyvavimą bendrovės valdyme, kuris apima efektyvų dalyvio teisių realizavimą ir veiksmingą pažeistų teisių gynybą *ex post*⁶³.

Akcininkų sutarties pažeidimas gali lemti ne tik įprastinį sutarties pažeidimą, bet ir pagrindą taikyti pažeistų akcininkų teisių gynybos būdus, numatytus įstatyme, išskyrus atvejus, kai tokios situacijos jau yra sureguliuotos akcininkų sutartimi ir šios sutarties nuostatos gali būti taikomos (pavyzdžiui, dėl privalomo akcijų išpirkimo ar pardavimo arba dėl netesybų). Akcininkų sutarties pažeidimas gali turėti įtakos ne vien sutarties šalims, bet ir bendrovei (pavyzdžiui, dėl visuotinio akcininkų susirinkimo

⁵⁹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 143.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 147.

⁶¹ Barnes James, A.; Dworkin Morehead, T.; Richards, L. E. *Law for business - fourth edition*. Homewood: IL 60430, Boston, MA 02116, p. 499.

⁶² *Ibid.*, p. 499.

⁶³ Mikalonienė, L. *Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77), p. 5.

sprendimo pripažinimo negaliojančiu pagal Civilinio kodekso 2.88 straipsnio 4 dalį)⁶⁴. Akcininko neteisėtais veiksmais taip pat gali būti padaryta žalos vienam ar keliems akcininkams arba daugumai bendrovės akcininkų (pavyzdžiui, pažeidus akcininkų pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamų akcijų didinant įstatinį kapitalą papildomais įnašais)⁶⁵.

Apskritai sutarčių gynimo būdai gali būti suskirstyti į tris plačias kategorijas: kompensacinė finansinė žala (praktiškai labiausiai paplitusi teisių gynimo priemonė dėl sutarties reikalavimo pažeidimo), nekompensuojančios finansinės žalos atlyginimo priemonės (kai siekiama kitų tikslų, pavyzdžiui, neleisti atsakovui gauti naudos iš pažeidimo, yra svarbūs) ir konkrečios teisinės gynybos priemonės (kurios įpareigoja sutarties pažeidėją, pavyzdžiui, numatyti, kad už sutarties pažeidimą turi būti sumokėta atitinkama suma). Tokios teisinės gynybos priemonės yra patrauklios, nes jos gali priversti akcininką laikytis susitarimo ir (arba) atlikti konkrečius veiksmus arba nuo jų susilaikyti⁶⁶.

Toliau šioje darbo dalyje bus atskirai nagrinėjamos dažniausiai akcininkų sutartyse vyraujančios teisės, tų teisių pažeidimai ir galimi jų gynimo būdai, kuriais nukentėjęs akcininkas galėtų realiai pasinaudoti bei apginti savo interesus.

2.1. Susitarimo dėl balsavimo teisių ypatumai

Teisę kontroliuoti turimas investicijas (nuosavybę) akcininkai įgyvendina balsuodami visuotiniame akcininkų susirinkime⁶⁷. Balsavimo teisių ypatumai yra reglamentuojami Akcinių bendrovių įstatyme, o Civilinio kodekso 2.88 straipsnyje yra įtvirtintos balsavimo sutartys, kurias akcininkai gali sudaryti ir jose susitarti dėl bendrų sprendimų priėmimo bendrovėje. Manytina, jog įstatymų leidėjas atskirai numatė galimybę akcininkams sudaryti balsavimo sutartis dėl to, kad tai yra viena iš pagrindinių akcininkų teisių, kurias realizuojant sėkmingai vykdoma bendrovės veikla. Toks susitarimas padeda bendrai valdyti bendrovę priimant vieningus sprendimus, todėl

⁶⁴ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 22.

⁶⁵ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 156.

⁶⁶ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojiama pagal: Payne, J.; Howell, E. *Financial sanctions for breach of shareholders' duties*, p. 173].

⁶⁷ Mikalonienė, L. *Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimas*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 83.

daugelis sudaromų akcininkų sutarčių yra susijusios su balsavimo teisių įgyvendinimu visuotiniame akcininkų susirinkime⁶⁸.

Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 27 straipsnio 8 dalies nuostatas balsų daugumos taisyklė visuotinio akcininkų susirinkimo lygmeniu reiškia, kad sprendimas laikomas priimtu, jeigu „už“ sprendimą buvo gauta daugiau akcininkų balsų negu „prieš“, nebent šiame įstatyme arba bendrovės įstatuose yra nustatytas didesnis balsų daugumos reikalavimas⁶⁹. Pavyzdžiui, Akcinių bendrovių įstatymo 28 straipsnyje pateiktas sprendimų sąrašas, kuriems priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma, t. y. 2/3, 3/4 ar didesnė balsų dauguma. Taigi minėtame įstatyme yra nustatytos bendrosios balsavimo taisyklės, kurios apima minimalų reikalingų balsų skaičių, kad konkretus sprendimas būtų laikomas priimtu.

Tačiau akcininkų sutartyse yra galimybė susitarti dėl šiek tiek kitokios balsavimo tvarkos, apimančios individualius akcininkų balsavimo teisių ypatumus. Pavyzdžiui, yra galimybė susitarti, kad akcininkas gali vetuoti sprendimą, kuris jam yra nepriimtinas arba, kad sprendimai bus priimti tik tuo atveju, kai „už“ balsuoja steigėjas, arba vienas akcininkas įsipareigoja balsuoti taip pat, kaip balsuoja kitas nurodytas akcininkas. Taip pat galima susitarti, kad nei vienas akcininkas nebalsuos „už“ jokio nutarimo priėmimą visuotiniame akcininkų susirinkime, jeigu bent vienas akcininkas nebalsuoja „už“ tokio nutarimo priėmimą. Svarbu pažymėti, jog akcininkų sutartyje reikia apsvarstyti ir tai, kokia tvarka bus priimami sprendimai, jei akcininkų balsai pasiskirstys po lygiai. Paprastai esant tokiai situacijai sprendimas laikomas nepriimtu, tačiau norint išvengti neaiškumo, galima įtraukti nuostatą, kad jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, sprendimas laikomas tokiu, kaip už jį balsavo tą sritį kuruojantis akcininkas ar pan.

Visi bendrovės akcininkai turi teisę dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime. Valdybos ir stebėtojų tarybos nariai, taip pat generalinis direktorius irgi gali dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, tačiau neturi balso teisės, nebent jie patys yra tos bendrovės akcininkai⁷⁰. Visuotiniam akcininkų susirinkimui kaip kolegialiam bendrovės valią formuojančiam organui suteikiama teisė priimti sprendimus klausimais, kurie reikšmingi akcininkų investicijoms ir bendrovės teisiniam statusui⁷¹. Balsavimo teisė leidžia susieti akcininkus, kurie prisiima verslo riziką ir tikėtiną naudą, su

⁶⁸ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 204.

⁶⁹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 138.

⁷⁰ Sorainen Law Offices. *Handbook of Baltic business law*. Udenrigsministeriet, Denmark, 2005, p. 286.

⁷¹ Mikalonienė, L. *Akcinko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77), p. 6-7.

bendrovės valdymo organais, kurių pareiga – užtikrinti tinkamą įmonės funkcionavimą, ir sudaro sąlygas kontroliuoti valdymo organus. Taigi balsavimo teisė siejama su akcininko interesu, o ne su akcininko kaip savininko arba dalyvio statusu⁷².

Dažniausiai balsavimo sutartys sudaromos siekiant suformuoti lemiamą balsą visuotiniame akcininkų susirinkime arba sukoncentruoti atskirų akcininkų turimas balsavimo teises siekiant įgyti teisės aktų suteiktas teises, kuriomis pasinaudoti gali tik tam tikrą bendrovės kontrolę turintys akcininkai. Dėl šios priežasties balsavimo sutartį sudarantys akcininkai gali iš anksto susitarti, kaip balsuos kiekviename iš susirinkimų⁷³. Dėl suderinto balsavimo mažumos akcininkas tokia sutartimi įgyja teisę dalyvauti valdyme ir įtaką priimant sprendimus visuotiniame akcininkų susirinkime, kurios neturėtų veikdamas vienasmeniškai *ex lege* pagrindu⁷⁴. Tokiu būdu mažumos akcininkui suteikiama galimybė realiai dalyvauti priimant tam tikrus sprendimus ir, esant reikalui, juos vetuoti. Taigi tam tikriems itin svarbiems, strateginiams akcininkų sprendimams gali būti nustatoma konkretaus akcininko veto teisė arba sprendimą reikalaujama priimti vienbalsiai (t. y. visiems akcininkams suteikiama veto teisė)⁷⁵.

Kaip nurodo Lina Mikalonienė, kadangi akcininko teisės dalyvauti valdant bendrovę pagrindine sudedamąja pripažįstama balsavimo teisė, vienas iš dažniausiai tikėtinų akcininko piktnaudžiavimo atvejų yra nesąžiningas balsavimo teisės realizavimas visuotiniame akcininkų susirinkime⁷⁶. Tai iš esmės įvyksta tuomet, kai akcininkas nesilaiko akcininkų sutartyje numatytų balsavimo taisyklių, t. y. balsuoja priešingai, nei yra įtvirtinta akcininkų sudarytame susitarime. Pačioje sutartyje paprastai įtvirtinama šalių atsakomybė dėl sutartyje numatytų įsipareigojimų pažeidimo, jog šalis pažeidėja įsipareigoja atlyginti nukentėjusioms šalims visus jų patirtus tiesioginius nuostolius. Toks nuostolių kompensavimas ir baudų sumokėjimas yra viena iš priemonių patirtiems nuostoliams atlyginti, tačiau tai nepadeda ištaisyti ar pakeisti priimto sprendimo, kuris prieštarauja akcininkų sutarties nuostatoms.

Civilinio kodekso 2.88 straipsnio 4 dalyje yra nurodytos teisinės priemonės, kurias gali taikyti teismas vienai šaliai pažeidus balsavimo sutartį. Tokios teisinės priemonės

⁷² Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 144-145.

⁷³ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 204.

⁷⁴ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011, Nr. 1 (71), p. 15.

⁷⁵ Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 242.

⁷⁶ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 145.

gali būti: 1) įpareigojimas perskaičiuoti juridinio asmens dalyvių balsavimo rezultatus pagal balsavimo sutartį; 2) pripažinti susirinkimo sprendimą negaliojančiu⁷⁷. Taigi tokiu atveju teismas turi teisę priimti sprendimą perskaičiuoti bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo balsavimo rezultatus taip, lyg teisės aktams prieštaraujančią balsavimo sutartį sudarę akcininkai nebūtų balsavę visuotiniame akcininkų susirinkime. Priklausomai nuo bendrovės visuotiniame akcininkų susirinkime spęstų klausimų ir nuo akcininkų, sudariusių balsavimo sutartį, turimų akcijų suteikiamų balsų skaičiaus, teismas turi teisę pripažinti juridinio asmens dalyvių susirinkimo sprendimą negaliojančiu. Sprendimo pripažinimas negaliojančiu galimas tik tuo atveju, jei balsavimas pagal teisės aktams prieštaraujančią akcininkų sutartį turėtų lemiamą įtaką sprendimui priimti ar nepriimti⁷⁸.

Balsavimo perskaičiavimas reiškia, kad balsavimo sutarties pažeidimas ištaisomas paskirstant arba pakoreguojant balsavimo rezultatus visuotiniame akcininkų susirinkime, tarsi balsavimo sutartis nebūtų pažeista. Kitaip tariant, daroma prielaida, kad akcininkas, pažeidęs balsavimo susitarimą, balsavo pagal susitarimo nuostatas⁷⁹. Tokiu būdu akcininkai yra gražinami į tokią padėtį, kurioje jie būtų buvę, jeigu visi būtų balsavę kaip susitarta jų sudarytame susitarime, t. y. lyg nebūtų buvę jokio balsavimo teisių pažeidimo.

Klaipėdos apygardos teisme buvo nagrinėjamas apeliacinis skundas⁸⁰ pagal ieškovių UAB „IN Group“ ir UAB „Taurų žuvis“ ieškinį atsakovei L. D.–B. dėl balsų visuotiniame akcininkų susirinkime perskaičiavimo nurodytais darbotvarkės klausimais. Ieškovė UAB „IN Group“ 24 procentus akcijų įgijo pagal akcijų pirkimo – pardavimo sutartį. Šios sutarties 3.6 punkte šalys susitarė, kad bus didinamas bendrovės įstatinis kapitalas, visiems balsuojant „už“, tačiau atsakovė L. D.–B. balsavo „prieš“, kitiems akcininkams teigiamam sprendimui priimti trūko balsų, dėl ko įstatinis kapitalas padidintas nebuvo. Šis sutarties punktas yra laikytinas akcininkų susitarimu dėl balsavimo, pagal kurį atsakovė L. D.–B. visuotiniame akcininkų susirinkime privalėjo balsuoti „už“ ir taip įvykdyti sutartinius įsipareigojimus. Tauragės rajono apylinkės teismas ieškovių ieškinį atsakovei L. D.–B. dėl balsų visuotiniame akcininkų

⁷⁷ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojama pagal: Bartkus, G., p. 196].

⁷⁸ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 207.

⁷⁹ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014, p. 241.

⁸⁰ Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IN Group“ ir UAB „Taurų žuvis“ v. L. D.–B., Nr. 2A-559-730/2017.

susirinkime perskaičiavimo pagal Civilinio kodekso 2.88 straipsnį tenkino, t. y. nusprendė atsakovės L. D.–B. balsus „prieš“ perskaičiuoti į „už“, o Klaipėdos apygardos teismas paliko sprendimą nepakeistą.

Atkreiptinas dėmesys į Lietuvos apeliacinio teismo nustatytas svarbias šioje civilinėje byloje prejudicinę galią turinčias aplinkybes ir išaiškinimą: nagrinėjamu atveju šalių sudaryta akcijų pirkimo – pardavimo sutartis savo esme vertintina kaip akcininkų sutartis. Šalys joje susitarė dėl savo, kaip juridinio asmens dalyvių, tolimesnių pareigų vykdant bendrovės, į kurią investuojama, veiklą, derėjosi dėl esminių tokios veiklos vykdymo sąlygų. Sutarties 3.6. punktas, kuriuo susitarta didinti bendrovės įstatinį kapitalą, atitinkamai vertintinas kaip juridinio asmens dalyvių balsavimo susitarimas Civilinio kodekso 2.88 straipsnio prasme, kadangi balsavimas „už“ bendrovės įstatinio kapitalo didinimą yra vienintelis nurodytos sutarties sąlygos įvykdymo būdas, atsižvelgiant į tai, kad įstatinio kapitalo didinimas yra išimtinė visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencija. Tai reiškia, kad pažeidus akcininkų balsavimo sutartį turi būti taikomi Civilinio kodekso 2.88 straipsnio 4 dalyje numatyti teisių gynimo būdai ir jais sukeltos teisinės pasekmės.

Taigi kita Civilinio kodekso 2.88 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta balsavimo teisių gynimo priemonė – visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais institutas, kuris laikomas kolektyviniu civilinių teisių gynybos būdu. Akcininkas, reiškiantis šio pobūdžio ieškinį, gina ne tik savo, bet tokiu būdu kontroliuodamas bendrovės veiklą – ir visų kitų suinteresuotų akcininkų interesus⁸¹. Tačiau toks civilinių teisių gynybos būdas laikomas *ultima ratio*, t. y. taikytinas tik tais atvejais, kai pažeidimo negalima pašalinti niekaip kitaip, o tik pripažinus ginčijamą sprendimą negaliojančiu. Taigi tokio pobūdžio bylose siekiama ne tik apginti pažeistas akcininko teises, bet ir užtikrinti kolektyvinį interesą (t. y. visų likusiųjų akcininkų ir bendrovės interesų suderinimą), taip pat civilinės apyvartos stabilumą⁸².

Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimas negaliojančiais be pakankamo pagrindo gali paralyžiuoti bendrovės veiklą, padaryti jai ar akcininkams nuostolių. Doktrinoje nurodoma, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais institutas yra išimtinio pobūdžio

⁸¹ Mikalonienė, L. *Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77), p. 7. [Cituoama pagal: Vermeulen, E. P. M.; Zetzsche, D. A. *The Use and Abuse of Investor Suits: An Inquiry into the Dark Side of Shareholder Activism*. European Company and Financial Law Review, 2010, Vol. 7, No. 1, p. 7, 24, 43].

⁸² Mikalonienė, L. *Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimas*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 92.

civilinių teisių gynimo būdas, taikomas, jei akcininko teisės negali būti apgintos kitomis, proporcingumo principą labiau atitinkančiomis, priemonėmis. Kasacinio teismo pažymėta, kad, taikant sprendimo negaliojimo gynimo būdą, byloje turi būti nustatyta, jog pažeidimo (jeigu toks konstatuojamas) negalima pašalinti niekaip kitaip, o tik pripažinus ginčijamą sprendimą negaliojančiu. Taip pat iš proporcingumo principo išplaukia, kad tiek pagal Akcinių bendrovių įstatymą, tiek pagal teismų praktiką negalima pripažinti negaliojančiais visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų vien tik dėl formalių pažeidimų, nesukeliančių neigiamų padarinių nei pačiai bendrovei, nei jos akcininkams ar viešajam interesui. Kitoje byloje kasacinis teismas taip pat nurodė, kad pagrindas taikyti sprendimo negaliojimą kaip gynimo būdą yra ne bet koks, o nemažareikšmis teisių pažeidimas⁸³.

Įvertinus tai, kas aukščiau išdėstyta, pastebėtina, jog balsavimo sutartis sudaro galimybes akcininkams efektyviau įgyvendinti savo teises balsuojant visuotiniame akcininkų susirinkime ir derinti savo veiksmus kontroliuojant bendrovę⁸⁴. Esant pažeidimui dėl sutartos balsavimo tvarkos, akcininkai savo teises gali ginti įpareigodami pažeidėją atlyginti patirtus nuostolius, kurie kyla iš akcininkų pasirašytos sutarties, o taip Civilinio kodekso 2.88 straipsnio 4 dalyje numatytais būdais. Pirmiausiai taikoma priemonė yra įpareigojimas perskaičiuoti juridinio asmens dalyvių balsavimo rezultatus pagal balsavimo sutartį, kadangi šis būdas padeda šalims ištaisyti susitarimo pažeidimą taip, lyg balsavimo sutartis nebuvo pažeista. Tačiau pažymėtina, jog ši priemonė netaikoma, jeigu balsų perskaičiavimas nepakeistų sprendimo, t. y., jei sutartį pažeidusio akcininko balsas neturės įtakos sprendimo priėmimui. Kitas būdas yra visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pripažinimas negaliojančiu, tačiau šia priemone šalys nepasiekia rezultato, dėl kurio buvo susitarta, nes sprendimas atšaukiamas, kitaip tariant, jis nėra laikomas priimtu. Taip pat šis būdas yra naudojamas tik išimtiniais atvejais bei taikomas tik jeigu balsavimas pažeidžiant sutartį turėjo lemiamos įtakos sprendimo priėmimui ar nepriėmimui⁸⁵, kuris sukėlė neigiamų padarinių bendrovei, jos akcininkams ar viešajam interesui.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 44.

⁸⁴ Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 208.

⁸⁵ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojiama pagal: Bartkus, G., p. 196].

2.2. Dividendų paskirstymo politika ir investicijų skatinimas

Viena iš investicijų gražos formų veiklą vykdančioje bendrovėje yra dividendas. Dividendas – tai akcininko atlygis už investuotą kapitalą⁸⁶. Akcinių bendrovių įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra įtvirtinta akcininko teisė gauti bendrovės pelno dalį, t. y. dividendą. Dividendas yra akcininkui visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu paskirta pelno dalis, proporcinga jam nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliajai vertei⁸⁷. Dividendų politika priklauso nuo aplinkybių, susijusių su konkrečia įmone⁸⁸. Siekiant išvengti situacijų, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nepagrįstai nusprendžia pelno dalies dividendams neskirti arba pelno dalis, skirta dividendams, yra nepagrįstai maža⁸⁹, patartina šią teisę įtvirtinti akcininkų sudaromoje sutartyje.

Jeigu akcininkų tikslas yra bendrovės pelnas, tuomet sutartyje įrašoma nuostata, kad kiekvienais kalendoriniais metais akcininkai priims sprendimą dėl dividendų išmokėjimo ir visą bendrovės pelną paskirstys dividendų išmokėjimui, nebent visuotinis akcininkų susirinkimas nuspręstų kitaip. Tačiau galima situacija, kai akcininkams sutartyje įtvirtinus minėtą nuostatą, ji bus pažeista, t. y. dalis akcininkų balsuos prieš dividendų išmokėjimą. Tokiu atveju kiti akcininkai savo pažeistas teises gali ginti būdais, kurie nurodyti darbo 2.1 dalyje dėl balsavimo tvarkos: kreiptis į teismą dėl įpareigojimo perskaičiuoti juridinio asmens dalyvių balsavimo rezultatus pagal sutartį arba dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pripažinimo negaliojančiu.

Akcininkų sutartys taip pat turėtų būti aktualios tiems partneriams, kurie į kurią verslą numato investuoti nemažai lėšų ar investicijų poreikis įmonėje išliks ilgą laiką. Tokiu atveju akcininkų sutartyse gali būti įtvirtinami susitarimai dėl įmonės finansavimo šaltinių: ar skolintis iš trečiųjų asmenų, ar investuoti patiems akcininkams, kiek kas ir ko investuoja ir t. t.⁹⁰. Pavyzdžiui, akcininkai susitaria, kad tuo atveju, jei bendrovei reikės papildomo finansavimo, tokį finansavimą bendrovė pirmiausia sieks

⁸⁶ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 126.

⁸⁷ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 237.

⁸⁸ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 129.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 131.

⁹⁰ Judickienė, J. *Išvengti akcininkų ginčų padeda akcininkų sutartis* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/isvengti-akcininku-gincu-padedu-akcininku-sutartis>>.

užtikrinti iš savo vidinių resursų ar per paskolas ir kitus finansinius instrumentus iš išorinių šaltinių, arba nurodoma, jog vienas akcininkas finansuos bendrovės veiklą pagal akcininkų patvirtintą bendrovės projekto sąmatą, o kitas akcininkas bus atsakingas už bendrovės veiklos vykdymą: derybas su potencialiais partneriais, sutarčių sudarymą, dokumentų ir ataskaitų teikimą valstybės institucijoms bei kitą bendrovės veiklos organizavimą. Investicijomis siekiama padidinti bendrovės vertę ir tokiu būdu užtikrinti pelno augimą, kurį akcininkai galės pasidalinti tarpusavyje. Taigi investicijų skatinimo tikslas yra glaudžiai susijęs su dividendų paskirstymu, t. y. su akcininkų gautos (uždirbtos) pelno dalies pasidalinimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad akcininkui negarantuojamos reguliarios pajamos dividendo forma, periodiškai dividendas nėra išmokamas *per se*⁹¹. Tačiau akcininko interesas yra išsaugoti investicijas ir uždirbti naudos dividendų ir (ar) akcijų vertės didėjimo sąskaita. Skirtingai nei akcininko teisės, įtvirtintos įstatymuose, akcininko interesas nėra užtikrintas konkrečiomis subjektinėmis teisėmis, tačiau jei jis teisiškai reikšmingas, tai remiantis bendruoju dispozityvumo principu yra ginamas vadovaujantis teisės normų tikslais ir principais. Įstatymų saugomų interesų gynimas yra mažiau garantuotas, palyginus su subjektinėmis teisėmis. Įstatymų saugomų interesų turinys yra paliktas teismų diskrecijai, todėl akcininko interesai ginami atsižvelgiant į kitų bendrovę sudarančių interesų grupių interesus⁹². Pavyzdžiui, akcininko interesas galėtų būti pažeidžiamas nesant subjektinės teisės pažeidimo, jei visuotinis akcininkų susirinkimas daug metų nusprendžia neskirti pelno dalies dividendams, nors uždirbtas pelnas nėra reinvestuojamas ir nekuria adekvačios ekonominės vertės. Sprendžiant dėl akcininko intereso gauti dividendų gynimo, turi būti įvertintas akcininkų daugumos interesas efektyviai valdyti bendrovę⁹³.

Priimant sprendimą dėl pelno dalies skyrimo dividendams turėtų būti kiek įmanoma optimaliau suderinti ilgalaikiai komerciniai bendrovės interesai su įvairių akcininkų skirtingais interesais⁹⁴. Pažymėtina, kad teisę ginčyti tam tikro pobūdžio sprendimus turi ne kiekvienas akcininkas, bet tik akcininkai, kurie nuosavybės teise

⁹¹ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 127.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 41-42.

⁹³ *Ibid.*, p. 42. [Cituojiama pagal: Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 51].

⁹⁴ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 129.

valdo ne mažiau nei nustatyto dydžio akcinio kapitalo dalį⁹⁵. Pagal Akcinių bendrovių įstatymo 28 straipsnio 1 dalies 6 punktą visuotinis akcininkų susirinkimas sprendimą dėl pelno paskirstymo *inter alia* dalies pelno paskyrimo dividendams, priima kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų, išlieka smulkiųjų akcininkų interesų pažeidimo galimybė⁹⁶. Tai pabrėžia akcininkų sutarties sudarymo naudą, kurioje visi akcininkai gali susitarti balsuoti „už“ bendrovės pelno paskirstymą, tad tokiu būdu užtikrinama akcininkų teisė kasmet gauti bendrovės pelno dalį. Taip pat galima susitarti, kad, jeigu vienbalsiai nenusprendžiama kitaip, 1/2 paskirstytinojo bendrovės pelno, uždirbto per ūkinius metus bus paskirstytos bendrovės akcininkams dividendų forma. Tokiu atveju kiekvienais metais bent pusė bendrovės pelno dalies užtikrintai bus paskirstyta akcininkams proporcingai jų turimų akcijų skaičiui.

Akcinių bendrovių įstatymo 60 straipsnyje įtvirtinta, kad visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu paskirti dividendai yra bendrovės įsipareigojimas akcininkams. Dividendus bendrovė išmoka pinigais. Bendrovė turi išmokėti paskirtus dividendus ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo sprendimo paskirstyti pelną priėmimo dienos, o akcininkas turi teisę dividendą išreikalauti iš bendrovės kaip jos kreditorius, jeigu bendrovė neišmoka paskirto dividendo per nurodytą laikotarpį. Taigi tokiu atveju akcininko pažeistos teisės ginamos kreipiantis į teismą su reikalavimu įpareigoti bendrovę išmokėti paskelbtus, bet per nustatytus terminus neišmokėtus dividendus⁹⁷.

Situacija, kai nesažiningi kontroliuojančiojo akcininko veiksmai, nulėmę nepagrįstą visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą, kuriuo neskiriama pelno dividendams išmokėti arba skiriama dividendams nepagrįstai maža pelno dalis, vertintina kaip pažeidžianti akcininko teisėtus interesus. Akcininkų teisėtas investicijų grąžos lūkestis pažeistas ne dėl to, kad kontroliuojančiojo akcininko piktnaudžiavimu buvo padaryta bendrovei žalos ir tai lėmė bendrovės turtinės padėties pablogėjimą bei galimybių gauti dividendą sumažėjimą ar praradimą, o dėl to, kad kontroliuojančiojo akcininko įtakoje visuotinis akcininkų susirinkimas nepriėmė sprendimo dėl dividendų, kai pagal teisės aktus ir bendrovės finansinę padėtį pelno dalis galėtų būti skiriama dividendams⁹⁸.

⁹⁵ Mikalonienė, L. *Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77), p. 8.

⁹⁶ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 130.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 68.

⁹⁸ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016, p. 159.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą⁹⁹, kurioje ieškovai, uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai, kuriems nuosavybės teise priklausančios akcijos suteikia po 12 proc. balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, prašė pripažinti negaliojančiu atsakovo – kontroliuojančio akcininko, kuriam priklauso 76 proc. akcijų, sprendimą neišmokėti ieškovams dividendų ir prašė priteisti dividendus. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, o apeliacinės instancijos teismas – atmetė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad sprendimas dėl dividendų paskelbimo ir išmokėjimo yra akcijų savininko veiksmas, su kuriuo Akcinių bendrovių įstatymas sieja civilines teises pasekmes, t. y. atsiranda įsipareigojimas akcininkui. Toks akcijų savininko veiksmas yra teisinę reikšmę turintis juridinis faktas ir jis yra prievolės atsiradimo pagrindas (Civilinio kodekso 6.2 straipsnis). Jeigu akcininkų įsipareigojimas, kaip prievolės atsiradimo pagrindas, prieštaravo įstatymo imperatyvui – jis pripažintinas neteisėtu. Kasacinis teismas pabrėžė, kad pagal Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 6 dalį negali būti pateisinama byloje susiklosčiusi situacija, kai esant neįvykdytiems bendrovės piniginiams įsipareigojimams kitiems kreditoriams pagal prievolės, kurių įvykdymo terminai suėję, bendrovės akcininkai priimtą sprendimą skirti ir išmokėti dividendus, paneigdami prioritetingas kreditorių teises, nes dividendų paskirtis yra paskirstyti pridedamosios vertės dalį, t. y. dalį, kuri lieka atsiskaičius su kreditoriais nustatytu laiku. Todėl dividendas ir turi būti mokamas tais atvejais, kai bendrovės veikla yra stabili, o pelno dalies paskirstymas neturi pažeisti bendrovės kreditorių interesų. Kadangi bendrovė turėjo neįvykdytų prievolių, t. y. turėjo kreditorinių įsiskolinimų, kurių terminai suėję, nebuvo teisinio pagrindo teigti, kad šioje byloje nėra pagrindų, draudžiančių ieškovams išmokėti dividendus, todėl kasacinis teismas ieškinį atmetė. Taigi, siekiant išvengti nepagrįsto kreipimosi į teismą, prieš tai patartina pasidomėti bendrovės finansine situacija, nes dividendų paskirstymas galimas tik esant pelningai bendrovės veiklai. Akcininkams nusprendus išmokėti dividendus, nepaisant bendrovės nuostolingos veiklos, tikėtina, jog bendrovės turtinė padėtis dar labiau pablogės, o taip pat ši padėtis gali sukelti bendrovės bankrotą.

Sprendimo pripažinimas negaliojančiu – tai civilinių teisių gynybos būdas, kuris taikomas ne kaip sandorių pripažinimo negaliojančiais civilinių teisių gynybos būdas, bet savarankiškai (Civilinio kodekso 2.82 straipsnio 4 dalis, Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 10 dalis). Šis būdas savo esme atitinka civilinių teisių gynybos būdą,

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje D. N. Ir L. N. V. UAB „Klaipėdos tranzito centras“ ir UAB „Arikesa“, Nr. e3K-3-506-695/2015.

numatyta Civilinio kodekso 1.138 straipsnio 2 punkte, t. y. pažeistos subjektinės teisės ir (ar) įstatymų saugomi interesai apginami atkuriant buvusią iki teisės pažeidimo padėtį. Pripažinus visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu pašalinami ieškinį pareiškusio akcininko subjektinių teisių ir teisėtų interesų pažeidimai, atkuriant buvusią iki ginčijamo sprendimo priėmimo padėtį. Šis būdas taikytinas, kai, pašalinus neigiamus padarinius, pažeistos subjektinės teisės ir teisėti interesai gali būti realiai atkurti – gražinta ankstesnė tikroji padėtis. Atsižvelgiant į konkrečią situaciją, kartu su reikalavimu pripažinti sprendimą negaliojančiu gali būti taikomi kiti civilinių teisių gynybos būdai (pavyzdžiui, reikalavimas dėl žalos atlyginimo)¹⁰⁰. Tačiau pagal akcininko ieškinį teismui pripažinus visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą neskirti pelno dalies dividendams negaliojančiu, tikslas, jog akcininkui būtų paskirti dividendai, nebus pasiektas¹⁰¹. Tad siekiant išvengti tokių situacijų, patartina akcininkų sutartyje nustatyti, kokiais atvejais ir kokios dalies akcininkų pritarimu gali būti mokami dividendai. Taigi pelno paskirstymo strategijos apibrėžimas akcininkų sutartyje vienareikšmiškai leis išvengti galimo ginčo tarp akcininkų dėl bendrovės pelno paskirstymo.

Apibendrinant, darytina išvada, jog dividendų mokėjimas sukelia nemažai ginčų tarp akcininkų, o akcininkų sudarytos tarpusavio sutartys vienareikšmiškai padeda juos sureguliuoti. Tais atvejais, kai visuotinis akcininkų susirinkimas kažkurį laiką vis nusprendžia neskirti pelno dalies dividendams, nors bendrovės veikla yra vykdoma sėkmingai, akcininkai, nesutinkantys su tokio balsavimo rezultatais, gali prašyti teismo pripažinti sprendimą negaliojančiu ir paskirti jiems priklausančius dividendus. Ginčas taip pat gali kilti, kai keli akcininkai ar kontroliuojantį akcijų paketą turintis akcininkas nepaiso susitarimo balsuoti „už“ dividendų išmokėjimą. Tuomet akcininkai, kurių teisės buvo pažeistos jas apginti gali kreiptamiesi į teismą su prašymu įpareigoti perskaičiuoti balsavimo rezultatus arba pripažinti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu. Kita situacija gali susiklostyti, kai balsavimo metu nusprendžiama paskirstyti dividendus bendrovės akcininkams, tačiau jie per įstatyme nustatytą 30 dienų terminą nėra išmokami. Tokiu atveju pažeidžiama akcininkų teisė į jiems priklausančią bendrovės pelno dalį, todėl jie gali kreiptis į teismą su reikalavimu įpareigoti bendrovę išmokėti paskelbtus dividendus.

¹⁰⁰ Mikalonienė, L. *Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimas*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83, p. 90.

¹⁰¹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 132.

2.3. Akcijų perleidimo ir disponavimo jomis apribojimai

Viena iš akcininko nuosavybės teisių – disponuoti akcijomis, t. y. jas parduoti, padovanoti, palikti palikimu ar kitaip perleisti, iš esmės teisės aktų nėra ribojama. Akcinių bendrovių įstatymas numato, kad uždarnosios akcinės bendrovės akcijas ketinantis perleisti asmuo privalo pranešti uždarajai akcinei bendrovei. Pirmenybę įsigyti visas parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas turi esami tos bendrovės akcininkai už kainą, ne mažesnę nei akcininkas ketino jas perleisti¹⁰². Akcinių bendrovių įstatymo 47 straipsnyje yra aprašyti uždarnosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai, kurie iš esmės apima akcininko ketinimą parduoti bei akcijų pardavimo taisykles. Taigi verta atkreipti dėmesį į tai, jog įstatymas nedraudžia dovanoti, palikti palikimu ar mainyti turimų akcijų, o akcininkų sutartyje paprastai susitariama dėl akcijų perleidimo tvarkos, kuri apima visas formas, įskaitant akcijų dovanojimą, mainymą ir pan. Todėl sutartyje akcininkai aiškiai įsipareigoja neparduoti ar kitaip neperleisti turimų akcijų ar jų dalies jokiai trečiajai šaliai, nebent būtų gautas išankstinis rašytinis visų akcininkų sutikimas.

Pažymėtina, jog praktikoje dažnos situacijos¹⁰³, kai akcininkai perleidžia akcijas tretiesiems asmenims ne akcijų pardavimo, o kitais sandoriais (mainų, dovanojimo, kt.), kuriuos sudarant netaikomas Akcinių bendrovių įstatymo 47 straipsnyje įtvirtintas akcininkų pirmumo teisės įgyti akcijas ribojimas. Tokiais atvejais akcininkai, kurie mano, kad jų pirmumo teisė įgyti akcijas buvo pažeista, gina savo teises reikšdami reikalavimą dėl apsimestinio sandorio pripažinimo negaliojančiu ir taisyklių, nustatytų akcijų pirkimo – pardavimo sandoriui, taikymo. Pavyzdžiui, vienoje byloje ieškovai prašė pripažinti apsimestine atsakovų sudarytą uždarnosios akcinės bendrovės akcijų dovanojimo sutartį. Kasacinis teismas sutiko su apeliacinės instancijos teismo sprendimu, kuriuo ši sutartis buvo pripažinta apsimestine, ir pažymėjo, kad sprendžiant, ar sandoris yra apsimestinis, būtina nustatyti, kokia buvo tikroji ginčijamą sandorį sudariusių šalių valia. Civilinio kodekso 6.466 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad sutartis nelaikoma dovanojimo sutartimi, jeigu jos šalys viena kitai perduoda tam tikrą turtą arba turtines teises ar priešpriešines prievoles. Nustačius, kad iš tikrųjų šalys buvo susitarusios taip, jog už dovaną bus atsilyginta, sutartis kvalifikuotina kaip apsimestinis

¹⁰² Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 229.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 28-29.

sandoris, ir, jeigu tikrasis (pridengtas) susitarimas atitinka įstatymus, taikytinos tokį sandorį reglamentuojančios taisyklės. Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl ginčo dovanojimo sandorio apsimestinumo, atsižvelgė į tai, jog byloje esančių įrodymų visetas patvirtina sumokėjimo už akcijas faktą. Įvertinęs šias aplinkybes, teismas padarė pagrįstą išvadą, kad šalys ginčo dovanojimo sutartimi siekė pridengti kitą, imperatyviosioms įstatymo normoms prieštaraujantį sandorį – bendrovės akcijų pirkimo – pardavimo sutartį, kuria pažeista kitų bendrovės akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas.

Akcijų perleidimo ir pirmumo teisės įsigyti akcijų nuostatos yra įtvirtinamos akcininkų sutartyje, kurios pagrindu suformuojamos sąlygos neparduoti ar kaip nors kitaip neperleisti savo akcijų be išankstinio visų akcininkų sutikimo, taip pat, pavyzdžiui, kad vienas akcininkas arba pati bendrovė turi pirmumo teisę įsigyti akcijų prieš kitus akcininkus ir tik tam akcininkui arba bendrovei atsisakius, kiti gali įsigyti parduodamų akcijų dalį. Įgyvendinant šią pirmumo teisę reikalaujama, kad bendrovei išleidžiant naujas akcijas, esantiems akcininkams privalo būti užtikrinta galimybė įsigyti akcijas proporcingai jų dalims kapitale prieš paskirstant akcijas kam nors kitam. Tai reiškia, kad kiekvienas akcininkas turi turėti vienodas galimybes apginti savo procentinę dalį bendrovės kapitale¹⁰⁴. Be to, uždarnosios akcinės bendrovės atveju, akcininkų aktyvus dalyvavimas versle yra būtinas verslo sėkmei. Jeigu akcininkas bendrovėje vykdo esmines užduotis, galimybė, kad jis parduos savo akcijas pašaliniam asmeniui, yra rimta grėsmė įmonei, nes akcijų pirkėjas gali neturėti nei galimybių, nei noro atlikti darbą, kurį anksčiau atliko perleidėjas, arba jis gali nesugebėti darniai dirbti su kitais dalyviais¹⁰⁵. Tačiau, jeigu akcininkai nepasinaudoja pirmumo teise, naujai išleidžiamų akcijų turi teisę įsigyti likę akcininkai arba tretieji asmenys¹⁰⁶. Tad šios teisės paskirtis – suteikti akcininkams galimybes apsaugoti nuo pašalinių (trečiųjų) asmenų atėjimo į bendrovę¹⁰⁷.

Tačiau pirmumo teisę nustatanti Akcinių bendrovių įstatymo norma yra dispozityvi, todėl pirmumo teisė gali būti visų bendrovės akcininkų sutarimu jų tarpusavio santykiuose netaikoma arba modifikuojama. Pirmumo teisės įgyvendinimo

¹⁰⁴ Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*. ISSN 1392-6195. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 5 (107); 61-70, p. 62.

¹⁰⁵ Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 94.

¹⁰⁶ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 148.

¹⁰⁷ Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*. ISSN 1392-6195. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 5 (107); 61-70, p. 63.

procedūra dažnai detalizuojama privataus kapitalo sandorio dokumentuose, pavyzdžiui, akcininkų sutartyje ar bendrovės įstatuose, siekiant daugiau teisinio aiškumo įgyvendinant pirmumo teisę¹⁰⁸. Taigi aptariamos pirmumo teisės paskirtis suponuoja išvadas, kad akcininkų sutartyje ir bendrovės įstatuose gali būti nustatytos tik kiek kitokios pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros (sąlygos), bet nepanaikinta pati teisė. Kita vertus, pirmumo teisės netaikymas arba kitokie bendrovės akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatyti akcininkų sutartyje, kurios nuostatos galiotų tik sutarties šalims ir turėtų būti protingos. Be to, šios pirmumo teisės pažeidimo pasekmėmis turėtų būti tik konkretaus akcijų pardavimo sandorio pripažinimas negaliojančiu ir restitucijos taikymas, bet ne pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas akcininkams, kurių pirmumo teisė pažeista¹⁰⁹.

Kasacinio teismo praktikoje¹¹⁰ ne kartą buvo keliamas klausimas dėl teisių pasekmių pažeidus akcininkų pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas, t. y. kokiais teisių gynimo būdais gali pasinaudoti akcininkas, kurio pirmumo teisė įgyti akcijų buvo pažeista. Apibendrintai pasakytina, kad kasacinio teismo praktika įtvirtina taisyklę, jog, pažeidus akcininkų pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas, akcininkas gali ginti savo teises reikalaujantis akcijų pirkimo – pardavimo sandorį pripažinti negaliojančiu ir taikyti restituciją. Pavyzdžiui, kasacinis teismas pažymėjo, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad Akcinių bendrovių įstatymo 47 straipsnyje reglamentuojamos uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisės įsigyti kitų akcininkų parduodamas akcijas nesilaikymas reiškia akcininkų pirmumo teisės pažeidimą ir yra teisinis pagrindas pripažinti sudarytą sandorį negaliojančiu. Akcininko, kuriam pasiūlymas įsigyti parduodamas akcijas iš viso nebuvo pateiktas, o akcijos perleistos trečiajam asmeniui išvengiant perleidimo apribojimų, teisės apginamos pripažinus tokį perleidimą trečiajam asmeniui negaliojančiu ir taikant restituciją.

Praktikoje vyrauja išankstinis atsisakymas nuo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas, kuris įforminamas ne kaip vienašalis pareiškimas apie išankstinį tokios teisės atsisakymą, bet kaip konkretaus akcininko įsipareigojimas elgtis tam tikru būdu akcijų pardavimo atveju. Kartais pasirenkamas kombinuotas variantas – akcininkų

¹⁰⁸ Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Doktoro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 249.

¹⁰⁹ Bitė, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*. Doktoro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 106.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teisėjų praktika“*, p. 26.

sutartyje suformuojamas akcininko pareiškimas, kad jis iš anksto atsisako nuo pirmumo teisės įsigyti kito akcininko parduodamas akcijas ir kartu numatomas įsipareigojimas tą pareiškimą realizuoti pasirašant ir pateikiant atitinkamą atsisakymą¹¹¹. Akivaizdu, kad šios prievolės pažeidimas bus tuo atveju, kai tokia prievolę prisiėmęs akcininkas akcijų pardavimo metu vis dėlto pareiškė pageidaujant įsigyti parduodamas akcijas. Manytina, kad priverstinis tokios prievolės įvykdymas natūra teisiniu būdu būtų neįmanomas, kadangi akcininkui pareiškus apie pageidavimą įsigyti akcijas, „įsijungia“ Akcinių bendrovių įstatymo 47 straipsnyje imperatyviai reglamentuotas akcininkų pirmumo teisės realizavimo mechanizmas. Tačiau tokios prievolės pažeidimo atveju kreditorius turėtų turėti teisę reikalauti skolininko (prisiimtą prievolę pažeidusio akcininko) civilinės atsakomybės – nuostolių atlyginimo arba netesybų (jeigu jos buvo numatytos) priteisimo¹¹².

Prijungimo teisė yra specifinis instrumentas, būtinas privataus kapitalo investuotojui (akcininkui) siekiant įgyvendinti savo pasitraukimo strategiją¹¹³. Tačiau sutartinė pirmumo teisė įgyti parduodamas bendrovės akcijas yra viršesnė už prijungimo teisę: sutartinę pirmumo teisę turintis akcininkas negali būti prijungiamas akcininkas ir, atvirkščiai, prijungiamas akcininkas negali turėti sutartinės pirmumo teisės¹¹⁴. Taigi sudarydami akcininkų sutartį akcininkai gali numatyti, jog kontroliuojantį akcijų paketą turinčiam akcininkui nusprendus parduoti savo akcijas, jis įgyja teisę reikalauti, kad smulkieji akcininkai kartu parduotų savo akcijas tam pačiam pirkėjui, tomis pačiomis sąlygomis. Pažymėtina, kad prijungimo teisę paprastai turi daugumos investuotojas (kontroliuojantysis akcininkas), kadangi tokios teisės įgijimas suponuoja didelę akcininko derybinę galią. Tačiau galimi atvejai, kai prijungimo teisę turi ir mažumos akcininkas. Turėdamas prijungimo teisę, mažumos akcininkas gali tikėtis lengviau rasti akcijų pirkėją, nes gali jam pasiūlyti didesnę, nei jo turimas, akcijų paketą¹¹⁵.

Taigi prijungimo teisė (angliškai *drag – along right* arba *come – along right*) – tai akcininko teisė reikalauti, kad kitas akcininkas parduotų akcijas trečiajam asmeniui už tokią pačią kainą, kaip ir pirmasis akcininkas¹¹⁶. Akcininkui apibrėžiant prijungimo teisę, tikslinga kuo išsamiau apibūdinti galimus pasitraukimo atvejus, kad atėjus laikui

¹¹¹ Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcinių išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*. ISSN 1392-6195. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008 5 (107); 61-70, p. 66.

¹¹² *Ibid.*, p. 68.

¹¹³ Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 293.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 287-288.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 284. [Cituojama pagal: Chemla, G., et al. *An analysis of shareholder agreements* [interaktyvus]. 2004, [2009-05-23]: <<http://ssrn/abstract=299420>>, p. 3].

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 282.

prijungimo teisę galėtų įgyvendinti visa apimtimi¹¹⁷. Pavyzdžiui, sutartyje įtvirtinama, jog minėta teise galima pasinaudoti tik tuo atveju, jeigu parduodama ne mažiau kaip 50% bendrovės akcijų arba tik tuomet, kai kiti bendrovės akcininkai atsisako pirmumo teise įsigyti parduodamas akcijas. Jei prijungimo teisę apibrėžiančios sutarties nuostatos suformuluotos aiškiai ir detalai, ginčą sprendžianti institucija turėtų itin griežtai vertinti prijungiamo akcininko veiksmus, nukreiptus prieš kito akcininko pasitraukimą, pavyzdžiui, prijungimo teisės įgyvendinimo sąlygų ginčijimą ar reikalavimą sustabdyti akcijų pardavimo procedūrą¹¹⁸.

Vienam iš akcininkų turint prijungimo teisę, prijungiamas akcininkas dažnai turi ekvivalentišką („veidrodinę“) prisijungimo teisę¹¹⁹. Prisijungimo teisė (angliškai *tag – along right, take – along right* arba *co-sale right*) – tai akcininko teisė reikalauti, kad kitas akcininkas, parduodamas akcijas trečiajam asmeniui, užtikrintų, kad šis tomis pačiomis sąlygomis nupirktų ir pirmojo akcininko (prisijungiančio akcininko) akcijas¹²⁰. Prisijungimo teisė yra mažumos akcininko interesų apsaugos priemonė, kuri taikoma tais atvejais, kai trečiasis asmuo nori įsigyti ne visas, o dalį bendrovės akcijų. Jeigu daugumos akcininkas vienas parduotų akcijas trečiajam asmeniui, mažumos akcininkas liktų bendrovės akcininkų sudėtyje su naujuoju daugumos akcininku, kurio mažumos akcininkas negalėjo pasirinkti¹²¹. Taigi šiuo atveju, jei trečiasis asmuo pageidauja įgyti ne visas bendrovės akcijas, o tam tikro dydžio mažesnę akcijų paketą, akcininkams turint prisijungimo teisę jis turės dvi alternatyvas: įgyti daugiau akcijų nei planavo, arba atsisakyti sudaryti sandorį¹²². Prisijungimo teisė – atsvara, sukurianti teisių ir pareigų balansą santykiuose tarp privataus kapitalo investuotojo ir mažumos akcininkų numatomo pasitraukimo kontekste¹²³. Kai daugumos akcininkas susitaria parduoti savo akcijas trečiajam asmeniui, jis apie tai praneša kitiems akcininkams, pastarieji pasinaudoja teise prisijungti ir parduoti savo akcijas, o trečiasis asmuo privalo nupirkti ir jų akcijas tomis pačiomis sąlygomis.

¹¹⁷ Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 283.

¹¹⁸ *Ibid.*, p. 294.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 289.

¹²⁰ Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 289. [Cituojama pagal: Dwyer, M. *Management buyouts*. London, 1997, Sweet and Maxwell, p. 99. Lamon, H. *Financial buy-outs: value drivers, deal structuring, financial instruments and funds: analysis from investor and management standpoints in Belgian practice*. Brussels: Larcier, 2005, p. 38].

¹²¹ *Ibid.*, p. 289-290. [Cituojama pagal: Stevenson, S. W. *The venture capital solution to the problem of close corporation shareholder fiduciary duties*. Duke Law journal, Vol 51, 2001, p. 1162].

¹²² *Ibid.*, p. 290. [Cituojama pagal: Manigart, S., et al. *Financing entrepreneurial companies: how to raise private equity as a high-growth company*. Gent: Larcier, 2004, p. 99].

¹²³ *Ibid.*, p. 293.

Taigi siekiant išvengti galimų akcininkų ginčų ateityje, akcininkų susitarimu gali būti reglamentuojamos akcininkų teisės, kai vienas iš jų nusprendžia išeiti iš bendrovės. Akcininkų susitarimas gali būti susijęs su pirmumo teise, prijungimo teise ar prisijungimo teise. Visomis šiomis akcininkų sutarčių nuostatomis siekiama rasti galimų teisinių ginčų sprendimus, jei viena iš sutarties šalių nusprendžia parduoti ar perleisti bendrovės akcijas ir leidžia šalims arba nusipirkti pasitraukiančio akcininko akcijas, arba kartu išeiti iš bendrovės. Šios teisės yra būtinos, nes gali būti situacijų, kai vieno konkretaus akcininko akcijos priklauso nuo kito akcininko (dėl jo kompetencijos, investicijų, ryšių ir pan.)¹²⁴.

Akcininkų sutartyje taip pat yra galimybė susitarti, kaip bus sprendžiamas akcininkų ginčas, kai, pavyzdžiui, sprendimų priėmimas tampa neįmanomas, nes abiem bendrovės akcininkams priklauso po 50% akcijų ir iškilus jų tarpusavio ginčui sprendimai bendrovėje nepriimami. Kad neįvyktų minėta situacija, galima iš anksto susitarti, kuris akcininkas kurio akcijas ir kokioms sąlygoms esant išpirks, tačiau galimi ir dramatiškesni akcijų išpirkimo būdai, t. y. vadinamieji „išsišaudymo“ variantai. Vienas iš jų yra *Russian roulette*, kuomet akcininkas pasiūlo kitam akcininkui pirkti jo verslo dalį už tam tikrą kainą, o šis gali arba priimti siūlymą, arba už pasiūlytą kainą parduoti savo dalį siūlančiajam, kuris tokiu atveju privalės išpirkti akcijas. Tokiu susitarimu užtikrinama, kad išpirkimo kaina bus subalansuota, kadangi pasiūlius per didelę kainą, kita šalis nepirks akcijų, tačiau siūlantysis už tokią pat kainą privalės išpirkti kito akcininko akcijas¹²⁵. Taigi šios sutartinės teisės esmė tokia, kad akcininkas, pasiūlęs pirkti jo akcijas, nežino, kokia teise pasinaudos kitas akcininkas, todėl tai padeda sureguliuoti protingą kainą, nes už ją reikės privalomai pirkti arba privalomai parduoti.

Kiti „išsišaudymo“ variantai, kurie taip pat apima sutartinius išėjimo iš bendrovės būdus yra *Texas shoot – out* ir *Mexican shoot – out*. Pirmuoju atveju abu akcininkai pasiūlo kainą, už kiek norėtų nupirkti kito akcininko akcijas, tačiau siūlymas yra vykdomas slapta, t. y. voke, pavyzdžiui, pas notarą. Taigi nei vienas akcininkas nežino kokią kainą pasiūlė kitas, o galiausiai akcijas perka tas akcininkas, kuris pasiūlė didžiausią kainą. Antruoju atveju abu akcininkai nurodo, už kiek norėtų parduoti savo

¹²⁴ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014, p. 174-175.

¹²⁵ Judickienė, J. *Išvengti akcininkų ginčų padeda akcininkų sutartis* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/isvengti-akcininku-gincu-padedu-akcininku-sutartis>>.

akcijas įrašydami kainą voke, t. y. neatskleisdami šios informacijos vienas kitam, kaip ir pirmuoju atveju. Tas akcininkas, kuris pasiūlė didesnę pardavimo kainą, perka iš kito akcininko už jo pasiūlytą mažesnę kainą.

Kiti pasitraukimo iš bendrovės būdai yra numatyti Civilinio kodekso 2.115 – 2.123 straipsniuose, kuriuose įtvirtintos priverstinio akcijų pardavimo bei nupirkimo nuostatos, tačiau jos yra traktuojamos ne kaip sutartinės priemonės, dėl kurių šalys susitaria bei išreiškia valią būti saistomiems susitarimo sąlygų, o priverstinės, kurios yra naudojamos kraštutiniais atvejais teismui priėmus šalis įpareigojantį sprendimą. Taigi pažymėtina, jog akcininkai analogiškus pasitraukimo iš bendrovės būdus gali numatyti ir akcininkų sutartyje, tačiau tuomet bus taikoma ne Civiliniame kodekse įtvirtinta tvarka, o vadovaujamasi šalių pasirašytos sutarties nuostatomis. Šios taisyklės apima įvairius laisvo šalių susitarimo variantus, kuriais galima išspręsti iškilusią situaciją ir taip išvengti teismo proceso. Atsižvelgiant į tai, kad šio instituto sąlygos akcininkams yra itin aktualios, priverstinio akcijų pardavimo bei nupirkimo tvarka bus analizuojama kitoje darbo dalyje.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, akcininkų sutartyse galima įtvirtinti konkrečias akcininkų teises bei įsipareigojimus, kurie yra susiję su akcijų pirkimu ir pardavimu, detaliau aptarti akcininkų pirmumo teisę, nei nustatyta Akcinių bendrovių įstatyme, susitarti dėl pasitraukimo iš bendrovės prijungimo ar prisijungimo būdais, o taip pat aptarti išėjimo iš bendrovės sąlygas, naudojant vieną iš aptartų „išsišaudymo“ variantų. Taigi yra gausybė priemonių, kurias reikėtų pasirinkti atsižvelgiant į akcininkų lūkesčius bei jas įforminti akcininkų sutartyje. Pažymėtina, kad akcininkui pažeidus pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas, jo teisės ginamos kreipiantis į teismą su prašymu pripažinti akcijų pirkimo – pardavimo sandorį negaliojančiu ir taikyti restituciją. Tuo atveju, kai akcininkai susitaria atsisakyti pirmumo teisės pirkti akcijas ir vienas akcininkas šį susitarimą pažeidžia, galima reikalauti atlyginti patirtus nuostolius arba priteisti netesybas, jei jos yra numatytos sutartyje. Esant situacijai, kai akcininkai perleidžia akcijas tretiesiems asmenims ne akcijų pirkimo – pardavimo, o kitais sandoriais (mainų, dovanojimo, kt.), tuomet tie akcininkai, kurie mano, kad jų pirmumo teisė įgyti akcijas buvo pažeista, gina savo teises reikšdami reikalavimą dėl apsimestinio sandorio pripažinimo negaliojančiu.

2.4. Sutartinės nuostatos dėl teisės gauti informaciją

Viena iš akcininkų neturtinių teisių, numatytų Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnyje, yra gauti informaciją apie bendrovę. Akcininko teisės į informaciją apie bendrovę ir jos veiklą paskirtis – padėti akcininkui veiksmingai įgyvendinti savo teises bei efektyviai jas ginti¹²⁶. Tik būdamas gerai informuotas apie bendrovę ir jos veiklą, akcininkas gali nuspręsti, ar įsigyti išleidžiamų naujų akcijų, ar parduoti turimas akcijas, jas teisingai įvertinti. Informuotas akcininkas gali priimti tinkamą investicinį sprendimą ir imtis reikiamų veiksmų investicijų (nuosavybės) priežiūrai bei apsaugai¹²⁷. Kalbant apie tinkamą akcininko nuosavybės teisių įgyvendinimą itin svarbus akcinių bendrovių teisinio reguliavimo ypatumas – informacijos apie bendrovės veiklą, įskaitant bendrovės finansinę padėtį, veiklos rezultatus, kapitalo nuosavybės struktūrą ir bendrovės valdymą, absoliutumas, skaidrumas ir prieinamumas¹²⁸.

Tačiau akcininko teisės į informaciją apimtis priklauso nuo informacijos pobūdžio¹²⁹. Nuo 2017 m. lapkričio 29 d. įsigaliojo Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio, reglamentuojančio akcininko teisę į informaciją, nauja redakcija. Pagal dabartinį reguliavimą, bendrovė turi suteikti visą akcininko reikalaujamą informaciją (leisti susipažinti ir pateikti kopijas) nepriklausomai nuo akcininko turimų akcijų skaičiaus bendrovėje. Bendrovė gali atsisakyti sudaryti akcininkui galimybę susipažinti ir (ar) pateikti dokumentų, susijusių su bendrovės komercine (gamybine) paslaptimi, konfidencialia informacija, kopijas, išskyrus atvejus, kai bendrovės informacija akcininkui būtina įgyvendinti kituose teisės aktuose nurodytus imperatyvius reikalavimus ir akcininkas užtikrina tokios informacijos konfidencialumą. Bendrovė privalo sudaryti akcininkui galimybę susipažinti su kita bendrovės informacija ir (ar) pateikti dokumentų kopijas, jeigu tokia informacija ir dokumentai, įskaitant informaciją ir dokumentus, susijusius su bendrovės komercine (gamybine) paslaptimi ir konfidencialia informacija, akcininkui būtini vykdant kituose teisės aktuose nustatytus reikalavimus ir akcininkas užtikrina tokios informacijos ir dokumentų konfidencialumą. Jei bendrovė atsisako tokią informaciją suteikti, jai tenka pareiga įrodyti, kad

¹²⁶ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 152.

¹²⁷ *Ibid.*, p. 59.

¹²⁸ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 231.

¹²⁹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 160.

dokumentai yra susiję su jos komercine (gamybine) paslaptimi ar konfidencialia informacija¹³⁰.

Pažymėtina, jog ankstesnėje Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio 1 dalies redakcijoje buvo įtvirtinta taisyklė, pagal kurią akcininko teisės į informaciją apimtis priklausė nuo jo turimų akcijų skaičiaus. Minėtoje normoje buvo nustatyta, kad akcininko ar akcininkų grupės, turinčių ar valdančių 1/2 ir daugiau akcijų, teisė į informaciją yra neribota – akcininkas (ar akcininkų grupė), valdantis 1/2 ir daugiau akcijų bei pateikęs bendrovei jos nustatytos formos rašytinį išsipareigojimą neatskleisti komercinės (gamybinės) paslapties, konfidencialios informacijos, turėjo teisę susipažinti su visais bendrovės dokumentais¹³¹. Tačiau toks reglamentavimas ribojo mažųjų akcininkų interesus, kadangi jie, neturėdami galimybės susipažinti su visais bendrovės dokumentais, turėjo ribotą galimybę ginti savo pažeistas teises¹³².

Kaip straipsnyje nurodo Paulius Miliauskas¹³³, iš Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimų matyti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko ne sistemiškai įgyvendinti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) rekomendacijas nustatydamas visiems akcininkams vienodai taikytinas sąlygas susipažinti su informacija, tačiau formaliai apribodamas pateikiamą informaciją. Jeigu būtų laikomasi pozicijos, kad pagal naująją Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio formuluotę akcininkai gali gauti tik viešą arba teisės aktuose imperatyviai nurodytą informaciją, tai tektų konstatuoti, kad Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai ne tik nepagerino bendrovių valdymo aplinkos, tačiau, atvirkščiai, suprastino akcininkų galimybes efektyviai ir vienodomis sąlygomis įgyvendinti savo teises.

Kito straipsnio autorius¹³⁴, Marius Tamošiūnas, laikosi nuomonės, jog pagal ankstesnę įstatymo redakciją 50% akcijų turintis akcininkas turėjo teisę gauti bet kokią jam reikalingą informaciją iš bendrovės vadovo, o dabartinė įstatymo redakcija leidžia akcininkui gauti tik informaciją, būtiną įstatymų reikalavimams įgyvendinti. Dažnu

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 9-10.

¹³¹ *Ibid.*, p. 10.

¹³² Tamošiūnas, M. *Smulkiųjų akcininkų teisė į informaciją vis dar miglota. Kodėl?* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/smulkiuju-akcininku-teise-informacija-vis-dar-miglota-kodel>>.

¹³³ Miliauskas, P. *Akcininko teisė į informaciją: ar po ABI pakeitimų smulkieji ir kontroliuojantys akcininkai turi tokias pačias teises?* [interaktyvus]. Teisė Pro, 2018 [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <www.teise.pro/index.php/2018/07/17/p-miliauskas-akcininko-teise-i-informacija-ar-po-abi-pakeitimu-smulkieji-ir-kontroliuojantys-akcininkai-turi-tokias-pacias-teises>.

¹³⁴ Tamošiūnas, M. *Smulkiųjų akcininkų teisė į informaciją vis dar miglota. Kodėl?* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/smulkiuju-akcininku-teise-informacija-vis-dar-miglota-kodel>>.

atveju to rezultatas – visiškas akcininko atribojimas nuo informacijos apie bendrovę. Teisiniai būdai akcininkams užsitikrinti teisę į informaciją seniai išrasti ir nesudėtingi, tačiau jais reikia rūpintis jau pradėdant verslą, o ne kilus akcininkų ir bendrovės konfliktui ar iškilus būtinybei informaciją gauti. Užtikrinti teisę į informaciją akcininkams galima nustatius laisvesnes konfidencialios informacijos pateikimo akcininkams taisykles bendrovės įstatuose, kartu užtikrinant, kad akcininkai, gavę šią informaciją, nesinaudotų ja neteisėtiems tikslams. Kitas būdas yra sudaryti akcininkų sutartį, kurios šalimis būtų visi bendrovės akcininkai, pati bendrovė ir bendrovei vadovaujantys asmenys. Iš esmės akcininkų sutartyje galima numatyti tokias pačias informacijos atskleidimo taisykles kaip ir bendrovės įstatuose, todėl šiuo atžvilgiu šie dokumentai nesiskiria. Tačiau akcininkų sutartis, priešingai nei bendrovės įstatatai, nėra viešai prieinamas dokumentas, kas akcininkams dažnai gali būti aktualu.

Teisės į informaciją apie bendrovę ir jos veiklą išskirtinė reikšmė akivaizdi. Tik informuotas akcininkas gali efektyviai realizuoti savo teises ir veiksmingai jas apginti¹³⁵. Griežta informacijos atskleidimo tvarka yra itin svarbi akcininkams įgyvendinant savo teisę balsuoti¹³⁶. Balsavimas visuotiniame akcininkų susirinkime neturint visapusiškos informacijos reiškia, kad akcininkas negali veiksmingai įgyvendinti akcijų suteikiamos teisės valdyti bendrovę. Teisė į informaciją, kuri susijusi su visuotiniu akcininkų susirinkimu, apima procedūrinio pobūdžio informaciją (pavyzdžiui, pranešama apie numatomo visuotinio akcininkų susirinkimo datą ir vietą) bei informaciją dėl susirinkime svarstytinų klausimų esmės ir pobūdžio¹³⁷. Todėl bendrovės valdymo organams nevykdant pareigos pateikti akcininkams reikiama informaciją, akcininkų susirinkimo priimti sprendimai teismo sprendimu gali būti pripažinti negaliojančiais¹³⁸.

Akcininkų sutartyje esant numatytam žalos atlyginimui, ieškovas gali susigrąžinti dėl pažeidimo patirtus tiesioginius nuostolius, o nuostolius, patirtus dėl pareigos pažeidimo, gali būti sudėtinga įrodyti ar įvertinti. Tokie klausimai priklauso nuo nagrinėjamo pažeidimo pobūdžio, nes, pavyzdžiui, gali būti sunku įrodyti ar įvertinti

¹³⁵ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 58.

¹³⁶ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 232.

¹³⁷ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 153-154.

¹³⁸ Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 232.

nuostolius, patirtus pažeidus pareigą atskleisti informaciją¹³⁹. Tačiau pažeidus akcininko teisę į informaciją, akcininkas gali kreiptis į teismą ir reikalauti įpareigoti bendrovę pateikti informaciją, kurią akcininkas turi teisę gauti ir kurios bendrovė nepateikė, t. y. reikalauti įvykdyti prievolę natūra. Taip pat pažymėtina, kad reikalavimas vykdyti prievolę natūra gali būti betikslis, pavyzdžiui, reikalaujant įpareigoti bendrovę pateikti pranešimą apie jau įvykusį visuotinį akcininkų susirinkimą¹⁴⁰, todėl prieš tai derėtų pasvarstyti, ar verta imtis priemonių, t. y., ar jomis bus įmanoma pasiekti norimus tikslus bei gauti atitinkamą rezultatą.

Panevėžio apygardos teisme buvo nagrinėjama byla¹⁴¹ pagal ieškovo ieškinį pripažinti negaliojančiu nuo priėmimo momento bendrovės direktoriaus įsakymą, kuriuo patvirtinta bendrovės informacijos teikimo akcininkams tvarka ir įpareigoti atsakovę pateikti ieškinyje nurodytą informaciją. Ieškovas nurodė, kad jam neteikiama informacija apie bendrovės veiklą, kadangi jis nepasirašė išipareigojimo neatskleisti komercinės paslapties ir konfidencialios informacijos, tačiau išipareigojimu ieškovo teisė gauti informaciją ribojama labiau nei leidžia įstatymai, jame yra nesąžiningų nuostatų, nurodoma, kad už tokios informacijos atskleidimą akcininkas turėtų besąlygiškai sumokėti 1 mln. eurų, kurie laikomi minimaliais bendrovės nuostoliais bei kitos nesąžiningos nuostatos. Teisėjų kolegija sprendė, kad nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas tinkamai neatskleidė bylos esmės, nenustatė, neištyrė ir neįvertino ieškovo reikalavimams išnagrinėti reikšmingų aplinkybių, todėl byla buvo grąžinta nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo. Teismas, įvertinęs nurodytas aplinkybes, antrojo ieškinio reikalavime prašomos suteikti informacijos pobūdį, šalių paaiškinimus dėl minėtos informacijos reikalingumo ir dėl atsakovės atsisakymo ją suteikti, pripažino, kad prašoma suteikti informacija yra susijusi su atsakovės veikla, jos valdymo organo – vadovo atliktais veiksmais, veikiant/neveikiant bendrovės ar kitų bendrovių interesais, netinkamai naudojant atsakovės pinigines lėšas, turta, todėl ieškovo nurodytas informacijos gavimo tikslas, pripažintas teisėtu ir pagrįstu. Teismo priimtu sprendimu pažeista ieškovo teisė į informaciją gintina įpareigojant atsakovę pateikti ieškovui nurodytą informaciją ir jam užtikrinus tokios informacijos bei

¹³⁹ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojama pagal: Payne, J.; Howell, E. *Financial sanctions for breach of shareholders' duties*, p. 174].

¹⁴⁰ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 68.

¹⁴¹ Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje R. Š. v. UAB „ERTEKA“, Nr. e2A-562-227/2019; Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmai. 2019 m. lapkričio 26 d. sprendimas civilinėje byloje R. Š. v. UAB „ERTEKA“, Nr. e2-9178-812/2019.

dokumentų konfidencialumą, ir pripažįstant negaliojančiu nuo priėmimo momento bendrovės direktoriaus įsakymą.

Taigi įvertinus Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio pakeitimo esminius akcentus, autorės manymu, lyginant abi straipsnio versijas, reikėtų atriboti akcininkus pagal jų turimą bendrovės akcijų skaičių. Tiems akcininkams, kuriems priklauso 50% ir daugiau bendrovės akcijų, straipsnio pakeitimas ne tik neatnešė jokios naudos, bet ir apsunkino jų teisę susipažinti su visais bendrovės dokumentais. Tačiau smulkiesiems akcininkams, priešingai, suteikė viltį gauti visą informaciją, su kuria jie ankščiau visiškai neturėjo galimybės susipažinti. Tai patvirtina ir aukščiau minėta byla, kurioje ieškovui, kuriam priklausė 50% bendrovės akcijų, ankstesnė Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio 1 dalies redakcija, galiojusi iki 2017 m. lapkričio 29 d., leido gauti visą informaciją apie bendrovę. Tačiau įsigaliojus naujai įstatymo straipsnio redakcijai, akcininkas realiai prarado teisę į nuolat gaunamą informaciją apie bendrovę, ši teisė tapo apsunkinta, dėl ko teko ginti savo teises kreipiantis į teismą. Todėl sutiktina su Pauliaus Miliausko ir Mariaus Tamošiūno pozicijomis, jog šis pakeitimas nepagerino akcininkų teisės į informaciją, o priešingai, ją apribojo. Reikia tikėtis, kad nevyks piktnaudžiavimas informacijos suteikimo akcininkams tvarka, ypač atsižvelgiant į tai, kad bendrovei atsisakius suteikti informaciją, jai tenka pareiga įrodyti, jog dokumentai yra susiję su jos komercine (gamybine) paslaptimi ar konfidencialia informacija.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, jog teismų praktika, susijusi su Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio 1 dalies pakeitimo taikymu, dar nėra susiformavusi, todėl šiuo metu gana sudėtinga prognozuoti kaip teismai šį straipsnį vertins bei taikys praktikoje. Kadangi visos bendrovės informacijos gavimo procedūra nėra tokia paprasta, nes reikia įrodyti, jog ji akcininkui būtina įgyvendinti kituose teisės aktuose nurodytus imperatyvius reikalavimus bei siekiant apsaugoti savo teises ir interesus, patartina sudaryti akcininkų sutartį ir joje numatyti visus informacijos suteikimo akcininkams aspektus. Pavyzdžiui, sutartyje galima įtvirtinti, jog visi akcininkai turi teisę į visą bendrovės informaciją, taip pat ir konfidencialią arba, kad visa ar dalis bendrovės informacijos gali būti valdymo organų narių laisvai perduodama juos nominavusiam akcininkui. Sutartimi taip pat gali būti nustatoma, kad joje numatytas konfidencialumo įsipareigojimas bus taikomas visiems vėlesniems akcininkų reikalavimams pateikti bet kokius bendrovės dokumentus¹⁴².

¹⁴² Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 239-240.

3. PRIVERSTINIS SUTARTINIŲ AKCININKŲ TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS

3.1. Priverstinio sutarties vykdymo probleminiai aspektai

Civilinių teisių gynimas – tai visuma būdų ir priemonių, naudojamų padarius pažeidimą. Gynimas – tai ne kas kita, kaip įstatymų numatytas civilinių teisių apsaugos būdas, kai jos pažeidžiamos arba egzistuoja realus pavojus, kad jos bus pažeistos, kitaip tariant, civilinių teisių gynimas yra prievartos priemonių taikymas pažeidėjui, siekiant atkurti pažeistas teises ir/arba nutraukti pažeidimą¹⁴³. Civilinės teisinės atsakomybės priemonės yra civilinės teisinės sankcijos – įstatymo numatytos turtinės priverčiamojo pobūdžio priemonės, teismo taikomos pažeidėjui siekiant kompensuoti turtinius kreditoriaus nuostolius bei sukeliančios pažeidėjui nepalankius turtinius padarinius dėl pažeidimo¹⁴⁴.

Pažymėtina, kad visi ginčai, kylantys iš akcininkų sutarčių, paprastai sprendžiami laikantis privatumo, abipusiu šalių susitarimu arba naudojant bet kokią alternatyvią ginčų sprendimo sistemą (arbitražas yra pati dažniausia)¹⁴⁵. Akcininkų susitarimuose gali būti numatoma išpirkti akcijas, priklausančias akcininkams, kurie pažeidžia savo pareigas. Tačiau šiose situacijose taip pat gali kilti problemų dėl išperkamu akcijų vertės apskaičiavimo ir asmenų, kurie mokės ir gaus akcijas, nustatymo¹⁴⁶. Kad neiškiltų tokių neaiškumų, visos detalės turi būti aiškiai aptartos sutartyje: ne tik dėl bendradarbiavimo ypatumų, bet ir dėl pasitraukimo iš bendrovės sąlygų. Kaip buvo analizuota antroje darbo dalyje, yra galimybė tai įtvirtinti akcininkų sutartyje, pavyzdžiui, esant aklavietės situacijai ar iškilus tarpusavio nesutarimams, iš anksto susitarti dėl įvairių pasitraukimo scenarijų (*Russian roulette, Mexican shoot-out* ar *Texas shoot-out*).

Pagrindiniai civilinių teisių įgyvendinimo principai – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo¹⁴⁷. Savanoriškas vykdymas reiškia, kad asmuo be išorinės prievartos pats

¹⁴³ Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012. [Cituojuama pagal: Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*, Vilnius, 2008, p. 16].

¹⁴⁴ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. - Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 136.

¹⁴⁵ Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014, p. 162. [Cituojuama pagal: ROOS, C. M. *Comparative Notes on Shareholders' Voting Agreements*. Scandinavian Studies in Law, 1971, No. 15, p. 165].

¹⁴⁶ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojuama pagal: Malberti, C. *Contractual enforcement of shareholders' duties*, p. 94-95].

¹⁴⁷ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. - Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 127.

savo noru ir valia įvykdo prievolę. Priverstinis vykdymas reiškia skolininko pareigų priverstinį vykdymą vadovaujantis vykdomaisiais dokumentais¹⁴⁸. Pažymėtina, kad specialiaisiais civilinių teisių gynimo būdais (pavyzdžiui, bendrovės veiklos tyrimas, bendrovės organų sprendimų pripažinimas negaliojančiais ir pan.) gali pasinaudoti tik asmuo, turintis dalyvio (akcininko) statusą, o kai kuriais iš būdų – tik akcininkas, atitinkantis įstatyme nustatytus papildomus reikalavimus (pavyzdžiui, akcininkai, kurių turimų akcijų nominali vertė ne mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo gali kreiptis dėl priverstinio akcijų pardavimo ir pan.). Todėl akcininkų sutartis yra papildomas įrankis, kuriuo akcininkas gali apginti savo pažeistas teises¹⁴⁹. Kaip jau buvo minėta, joje galima įtvirtinti šiek tiek kitokią tvarką bei taisykles, nei numatyta įstatymuose, kaip antai susitarti vieningai priimti tam tikrus sprendimus, kasmet išsimokėti dividendus, visiems bendrovės akcininkams suteikti teisę kreiptis dėl juridinio asmens veiklos tyrimo ir pan. Taigi, pastebėtina, jog sudarius akcininkų sutartį probleminių situacijų iškyla mažiau, tačiau net ir idealiai parengus sutarties nuostatas, ginčai vis tiek yra neišvengiami.

3.1.1. Sutarties nesilaikymo teisiniai padariniai

Teismas aiškina sutartis tada, kai tarp šalių kyla ginčas dėl sutarties esmės arba atskirų jos sąlygų. Atsitinka taip, kad sutarties tekstas skiriasi nuo tikrųjų šalių ketinimų arba netinkamai juos atspindi. Pasitaiko, kad vienos sutarties teksto nuostatos prieštarauja kitoms. Gali būti taip, kad šalys, sudarydamos sutartį, neaptarė kai kurių sąlygų, dėl kurių kyla ginčas. Pagaliau gana dažnai sutartys, ypač tada, kai jas sudaro skirtingų valstybių fiziniai arba juridiniai asmenys, sudaromos dviem ar daugiau kalbų, o tekstai neatitinka vienas kito, todėl klausimas, kokiam iš sutarties tekstų teiktinas prioritetas¹⁵⁰. Taigi iškyla įvairių neaiškumų dėl sutarties sąlygų taikymo, kurie dažniausiai pasireiškia vėliau ir, kurių akcininkai nesitikėjo, o taip pat ir sutarties nesilaikymo atveju, kai akcininkai nesilaiko savo įsipareigojimų, įtvirtintų sutartyje.

Kiekviena sutartis, iš kurios kyla teisminis ginčas, teismo aiškinama ir teisiškai kvalifikuojama pagal jos turinio sąlygas. Esant ginčui dėl sutarties sąlygų turinio, sutartis turi būti aiškinama nustatant tikruosius sutarties šalių ketinimus, atsižvelgiant į

¹⁴⁸ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. - Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 112-113.

¹⁴⁹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 69.

¹⁵⁰ Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 155.

sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes. Sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu¹⁵¹.

Taigi sudarant sutartį svarbu atsižvelgti į visas jos nuostatas, visiškai aiškiai suprasti jos turinį, sudarymo aplinkybes bei šalių laisva valia priimtas teises ir įsipareigojimus. Tačiau verslo teisinės rizikos įvertinimas ar mintys apie galimus kilti ginčus ateityje dažnai būna sąrašo gale arba tokių minčių apskritai nekyla. Vienas geriausių instrumentų suvaldyti tokią riziką ir išvengti didelių finansinių ir laiko sąnaudų ateityje yra akcininkų sutartis¹⁵². Taip yra todėl, kad esant aiškumui, iškyla mažiau ginčų nei tuo atveju, kai akcininkai valdo bendrovę nesudarę sutarties, o taip pat esant sutarties pažeidimui galima tiesiogiai apginti savo teises remiantis sudarytos akcininkų sutarties nuostatomis.

Sutartinės prievolės neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas visuomet susijęs su papildoma prievole atlyginti nuostolius¹⁵³. Jei asmuo neįvykdo savo sutartinės prievolės arba ją įvykdo netinkamai, jis privalo atlyginti kitai sutarties šaliai padarytą žalą ir/arba sumokėti baudą (baudą, palūkanas)¹⁵⁴. Pažymėtina, kad sankcijos už akcininkų pareigų pažeidimą gali būti įvairių formų. Be abejo, akcininkų susitarimuose, o taip pat bendrovės įstatuose, gali būti numatytos piniginės sankcijos. Kalbant apie šias sankcijas, reikia atkreipti dėmesį į du dalykus: baudos ar žalos, kuri gali būti skiriama už pareigos pažeidimą, dydį ir piniginių sankcijų bei kitų vykdymo mechanizmų sąveiką¹⁵⁵.

Pabrėžtina, kad akcininkų sutartyse paprastai vyrauja žalos atlyginimo ar baudos sumokėjimo nuostatos, kurios reiškia, kad bet kuriam iš sutartį pasirašiusių akcininkų ją pažeidus reikės atlyginti nukentėjusios šalies patirtus nuostolius. Pastebėtina, jog akcininkai dažniausiai nurodo atitinkamą sumą, kurią įtvirtina sutartyje ir, kuri yra mokama už bet kurio sutarties punkto pažeidimą. Tai reiškia, kad akcininkui nereikia įrodinėti sutartos sumos dydžio, o pakanka įrodyti sutarties pažeidimo faktą. Tačiau tam tikrose situacijose gali iškilti sutarties pažeidimo įrodymo problema.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. UAB „ACLEAN LT“, Ž. K., T. K. ir D. M., Nr. 3K-3-452-248/2015.

¹⁵² EveryLaw komanda. 7 priežastys, kodėl verta sudaryti akcininkų sutartį [interaktyvus]. 2017 m. kovo 12 d. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.everylaw.lt/single-post/2017/03/12/7-priezastys-kodel-verta-sudaryti-akcininku-sutarti>>.

¹⁵³ Stanislovaitis, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 183.

¹⁵⁴ Didžiulis, L. *Contract law in Lithuania*. Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2019, p. 226.

¹⁵⁵ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojuama pagal: Malberti, C. *Contractual enforcement of shareholders' duties*, p. 90].

Lietuvos apeliacinis teismas¹⁵⁶ sprendė bylą dėl baudos priteisimo pagal sudarytą akcininkų sutartį pažeidimo. Ieškovas reikalavimą priteisti netesybas, numatytas akcininkų sutartyje, iš esmės grindė netinkamu atsakovo, kaip bendrovės vadovo, bet ne dalyvio, pareigų atlikimu, tačiau sutartyje nebuvo nustatyta jokių teisių ir pareigų atsakovui, kaip bendrovės vadovui, už kurių pažeidimą galėtų kilti sutartinė atsakomybė. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad pagal gaunamos naudos apibrėžtumą akcininkų sutartis negali būti laikoma ekvivalentine, nustatančia aiškiai gaunamą naudą (Civilinio kodekso 6.160 straipsnio 3 dalis). Todėl tai, kad ieškovo lūkestis investuojant į bendrovę gauti pelno nepasiteisino, savaime nereiškia, jog jis įgijo teisę reikalauti akcininkų sutartyje nustatytų netesybų iš kito bendrovės akcininko. Teisėjų kolegija konstatavo, kad ieškovas neįrodė, jog atsakovas iš esmės būtų pažeidęs akcininkų sutarties reikalavimus, taip pat neįrodinėjo žalos, kurią padarė atsakovas, veikdamas kaip bendrovės direktorius, fakto ir dydžio, todėl ieškinio reikalavimą – priteisti baudą – atmetė kaip nepagrįstą.

Tam, kad neiškiltų neaiškumų, sutartyje taip pat galima nurodyti sąlygą, jog numatyto dydžio bauda yra laikoma neįrodinėtina nuostolių dalimi, tokiu būdu užtikrinant neginčytinų nuostolių kompensavimo įsipareigojimą. Tačiau, jeigu patirta žala yra didesnė nei numatyta žalos suma sutartyje, akcininkui iškyla žalos dydžio įrodinėjimo teisme pareiga ir atitinkamų įrodymų pateikimo našta. Tai įrodyti nėra taip paprasta, akcininkas gali susidurti su įvairiais sunkumais, o nepavykus įrodyti patirtos didesnės žalos dydžio, teismas bus įpareigotas atmesti akcininko reikalavimą.

Kai kuriose akcininkų sutartyse vyrauja atskirų sutarties pažeidimo nuostatų žalos atlyginimo tvarka. Pavyzdžiui, pažeidus įsipareigojimo nekonkuruoti nuostatą, šalys susitaria sumokėti kitoms šalims 10 000 Eur baudą, o nesilaikius akcijų perleidimo tvarkos – 30 000 Eur baudą kiekvieno tokio pažeidimo atveju ir pan. Tokiu būdu akcininkai įvertina kiekvieno sutarties punkto pažeidimo žalą jų santykiams ir bendrovei. Autorės nuomone, konkrečios baudos sumos nurodymas sutartyje yra neabejotinai veiksmingas būdas apsisaugoti nuo galinčio įvykti pažeidimo, kadangi ši suma sutarties pažeidimo atveju privalo būti neginčijamai išmokėta.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad akcininkų sutarties nuostata, kurioje nėra įtvirtintos konkrečios apibrėžtos nuostolių kompensavimo sumos, gali virsti dar didesniu ginču siekiant išsiaiškinti patirtos žalos dydį ir, kaip darbe buvo minėta,

¹⁵⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje N. Š. v. R. B., trečiasis asmuo A. N., Nr. e2A-502-790/2019.

nukentėjęs akcininkas turės teismui pateikti įrodymus, susijusius su prašomos priteisti sumos dydžiu. Pavyzdžiui, akcininkui nesilaikius balsavimo taisyklių gana sudėtinga įrodyti, kokius nuostolius patyrė nukentėjusioji šalis arba pažeidus teisę į informacijos apie bendrovę gavimą taip pat susiduriama su žalos įrodymo sunkumais. Akcininkų teisių pobūdis yra specifinis, o tai dar kartą pabrėžia akcininkų sutartyje suformuotos konkrečios žalos dydžio naudą. Kita vertus, sutartinės netesybos (bauda, delspinigiai) nubrėžia šalių atsakomybės už prievolės neįvykdymą ribas sutarties sudarymo momentu ir, konstatavus prievolės neįvykdymo faktą, suteikia teisę į netesybas¹⁵⁷, o patyrus bei įrodžius didesnius nuostolius, priteistina suma gali būti didinama.

Taigi sutarties pažeidimas yra bet koks šalies elgesys, nepagrįstai nukrypstantis nuo aiškiai išreikštų ar numanomų sutarties sąlygų¹⁵⁸, kurių nesilaikymas lėmė neigiamus padarinius kitai sutarties šaliai ar šalims, todėl toks elgesys privalo būti nutrauktas, sutartiniai santykiai atkurti, o patirta žala – kompensuota. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad sutarties pažeidimas turi būti vertinamas ne vien tik nukentėjusiosios šalies interesais, bet ir per bendrą tikslų prizmę¹⁵⁹. Nors kai kurios taikytinos priemonės, tokios kaip prievolės įvykdymas natūra arba susidariusių nuostolių atlyginimas yra gana universalios, būtina, kad nukentėjęs akcininkas būtų visiškai užtikrintas, iš anksto numatyti papildomas tam tikro pobūdžio prievolių įvykdymą garantuojančias priemones¹⁶⁰.

Pastebėtina, kad žalos nustatymo kriterijai yra bendro pobūdžio, o tai leidžia įžvelgti priverstinio žalos atlyginimo sunkesnės teisinės pareigos požymius. Priverstinis žalos atlyginimas visais atvejais susijęs su papildomu žalą padariusio asmens apsunkinimu: papildomomis išlaidomis (pavyzdžiui, teismo išlaidos, teismo sprendimo vykdymo išlaidos), plačiais nukentėjusio bei teismo įgaliojimais nustatant pažeidėjo pareigos atlikimo būdą¹⁶¹. Taigi žalos atlyginimas – tai teisinė pareiga, o tais atvejais, kai asmuo, padaręs žalą, atsisako savanoriškai ją atlyginti, valstybė savo prievartiniu aparatu priverčia pažeidėją įvykdyti naujo turinio teisinę pareigą¹⁶². Todėl sutartinis įsipareigojimas yra puiki priemonė išvengti nesutarimų, nes sutarties šalys paprastai suvokia jos nesilaikymo pasekmes bei neigiamą įtaką jų tarpusavio santykiams.

¹⁵⁷ Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 32-33.

¹⁵⁸ Didžiulis, L. *Contract law in Lithuania*. Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2019, p. 190.

¹⁵⁹ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011. Nr. 1 (71), p. 22.

¹⁶⁰ Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 28-29.

¹⁶¹ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. - Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 134.

¹⁶² *Ibid.*, p. 134-135.

3.1.2. Teismų sprendimų įtaka akcininkų santykiams

Akcininkų sutartys, kaip ir visos kitos civilinius teisinius santykius reguliuojančios sutartys, šalims turi įstatymo galią ir gali būti priverstinai vykdomos teismo sprendimu. Tačiau dažniausiai dėl tokiuose susitarimuose esamos konfidencialios informacijos ir akcininkų nenoro viešai atskleisti savo ketinimų visi ginčai tarp akcininkų yra išsprendžiami arba bendru akcininkų sutarimu, arba padedant tarpininkams, arba pasinaudojant arbitražine išlyga, jeigu ji yra numatyta akcininkų sutartyje¹⁶³. Todėl prieš svarstant apie sutarčių vykdymą, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį, kad akcininkų susitarimuose gali būti numatyti pačios sutarties pertvarkymo mechanizmai. Ypač atsižvelgiant į privatų akcininkų susitarimo pobūdį, sąlygose gali būti nurodyta, pavyzdžiui, kad bet kuris ginčas turi būti išsiųstas nepriklausomai trečiajai šaliai, kad būtų išspręstas, arba susitarime gali būti reikalaujama, kad ginčai būtų perduoti privalomajam arbitražui. Alternatyvios ginčų sprendimo procedūros gali suteikti daug naudos, ypač turint omenyje bylinėjimosi išlaidas ir su tuo susijusias neigiamas puses, o arbitražo procedūros taip pat turi pranašumą, nes jos yra konfidencialios¹⁶⁴.

Taigi akcininkų sutartis yra reikšminga nustatant veiksmingus sutarties šalių ginčų sprendimo būdus, ypač tokiose situacijose, kai tarp akcininkų nelieka tarpusavio supratimo ir noro bendradarbiauti, tačiau nėra galimybės pasinaudoti tam tikra įstatymuose nustatyta dalyvių interesų apsauga (pavyzdžiui, Civilinio kodekso 2.115 ir 2.123 straipsniuose numatyta priverstinio akcijų pardavimo bei nupirkimo tvarka)¹⁶⁵. Apskritai kalbant, sutarties vykdymo režimu daugiausia dėmesio skiriama vienai ar abiem iš dviejų problemoms: atgrasymui ir kompensavimui. Atgrasymu siekiama užkirsti kelią tam tikro elgesio atsiradimui, o kompensacija yra skirta atlyginti žalą tiems, kurie patiria nuostolius ar žalą dėl akcininkų pareigų pažeidimo¹⁶⁶. Todėl, kaip darbe jau buvo nagrinėta, viena iš alternatyvų yra į susitarimą įtraukti sutartą žalos atlyginimo sąlygą, susitariant, kad pažeidimo atveju bus mokama konkreti suma. Tokia sąlyga reikalauja, jog įsipareigojimų nevykdanti šalis sumokėtų nustatytą sumą, nepaisant faktiškai patirtų nuostolių. Šios rūšies sąlygos gali būti naudingos abiem

¹⁶³ Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė 2012 82, p.77.

¹⁶⁴ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojama pagal: Payne, J.; Howell, E. *Financial sanctions for breach of shareholders' duties*, p. 173].

¹⁶⁵ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*, ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011. Nr. 1 (71), p. 6.

¹⁶⁶ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojama pagal: Payne, J.; Howell, E. *Financial sanctions for breach of shareholders' duties*, p. 188].

šalims: jos gali išvengti teismo įsitraukimo ir gali leisti šalims iš anksto nustatyti sumą, mokėtiną už pažeidimą¹⁶⁷.

Laisvo naudojimosi savo civilinėmis teisėmis principas reiškia naudojimąsi savo teisėmis įvertinant galimus savo elgesio variantus, neperžengiant turimų civilinių teisių ribų. Pavyzdžiui, asmuo turi teisę nuspręsti, ginti savo pažeistą teisę ar jos neginti, gali laisvai pasirinkti teisės į gynybą įgyvendinimo būdą, nepažeidžiantį įstatymų. Gindamas savo teises teismo tvarka, asmuo privalo laikytis kreipimąsi į teismą ir teismo procesą reglamentuojančių normų reikalavimų¹⁶⁸. Taigi teismas sprendžia šalių nesutarimus, kai į jį kreipiasi asmuo, kurio teisės yra pažeistos. Visų pirma, teismas vertina akcininkų sudarytą sutartį, jos nuostatas, turinį ir tikslus, t. y. į viską žiūri per susitarimo prizmę. Tada vertina, kokia nuostata konkrečiai yra pažeista bei kokios sankcijos gali būti taikomos. Konkrečioje situacijoje akcininko pasirinktas ir teismo taikomas civilinių teisių gynimo būdas turėtų būti adekvatus ir proporcingas¹⁶⁹. Ieškiniu, kuriuo ginami akcininko interesai, siekiama tiesioginės asmeninės naudos, teismo sprendimu sukuriama tiesioginių teisinių padarinių sau kaip ieškinį pareiškusiam akcininkui. Pavyzdžiui, akcininkas, teismine tvarka reikalaujantis, kad bendrovė vykdytų prievolę natūra ir pateiktų jo prašomą informaciją Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio 1 dalies pagrindu, tiesiogiai gina savo privatų interesą¹⁷⁰.

Teismai akcininko teisėms ginti taiko ne tik bendruosius Civilinio kodekso 1.138 straipsnyje nurodytus gynimo būdus, bet ir specialiuosius akcininko teisių gynimo būdus, įtvirtintus kituose Civilinio kodekso straipsniuose ir Akcinių bendrovių įstatyme, tokius kaip bendrovės organų sprendimų pripažinimas negaliojančiais, juridinio asmens veiklos tyrimas, privalomas bendrovės akcijų nupirkimas ir pardavimas, pirmumo teisės įsigyti bendrovės išleidžiamų akcijų gynimas ir kt. Vienais teisių gynimo būdais akcininkas naudojasi gindamas savo individualias teises, kitais – kolektyvines visų akcininkų teises (pavyzdžiui, pareikšdamas reikalavimą pripažinti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu) arba gindamas pačios bendrovės teises (pavyzdžiui, reikšdamas išvestinį ieškinį bendrovės vardu dėl žalos, padarytos vadovų veiksmais, atlyginimo). Kolektyviniame teisių gynimo būdai būdinga, kad teismo

¹⁶⁷ Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA. [Cituojama pagal: Payne, J.; Howell, E. *Financial sanctions for breach of shareholders' duties*, p. 175].

¹⁶⁸ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. – Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 128.

¹⁶⁹ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 86.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 79.

sprendimo teisiniai padariniai taikomi ir bendrovės, ir visų bendrovės akcininkų atžvilgiu, pavyzdžiui, negaliojančiu pripažintas visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas nustoja galioti *erga omnes*, kartu ir byloje nedalyvavusių akcininkų, taip pat akcininkų, kurie balsavo už tokį sprendimą ir kuriuos tenkino ginčijamas sprendimas, atžvilgiu¹⁷¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad akcininko teisė pasitraukti iš bendrovės ir susigrąžinti investicijas dažniausiai siejama su konfliktinėmis situacijomis tarp akcininkų, kai tolesnis akcininkų bendradarbiavimas neįmanomas. Tai būtų investicijų susigrąžinimas, kai priverstinai nuperkamos pasitraukiančiojo akcininko akcijos bendrovei toliau tęsiant veiklą, arba investicijų susigrąžinimas priverstinai likviduojant mokią bendrovę. Šiems civilinių teisių gynimo būdams būdinga tai, kad juos pritaikius akcininkų bendradarbiavimas pasibaigia¹⁷². Kiti būdai, kaip antai visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pripažinimas negaliojančiu ar įpareigojimas akcininkui suteikti informaciją apie bendrovę, nenutraukia akcininkų santykių, o juos sureguliuoja.

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, jog teismų sprendimai neabejotinai įtakoja tolimesnius akcininkų santykius. Akcininko teisių gynimas teisme yra svarbi akcininko teisių užtikrinimo sudedamoji dalis¹⁷³. Jau pats kreipimosi į teismą momentas yra pradinis akcininkų santykių išbandymo etapas, kuomet iškilęs nesutarimas yra perduotas nagrinėti galutinį sprendimą priimsiančiai institucijai. Ir visiškai nesvarbu, kokia tvarka bus išspręstas konfliktas, kadangi ginčas jau vyksta, o esminis klausimas yra, ar po to akcininkų santykiai vis dar galės klostytis sklandžiai. Atsižvelgiant į tai, kad priimtų teismų sprendimų įtaka akcininkų santykiams yra didžiulė, ginčų sprendimas teisminėmis priemonėmis turėtų būti tik kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*), kurią pasitelkti reikėtų tik tuo atveju, kai išnaudoti visi kiti taikaus susitarimo būdai¹⁷⁴.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 4.

¹⁷² Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 84.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 2.

¹⁷⁴ Maliauskaitė-Embretė, A. *Kaip spręsti verslo ginčus, atsidūrus aklavietėje?* [interaktyvus]. Verslas, 2017 [žiūrėta 2020 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bznstart.lt/verslas/vadyba/kaip-spresti-verslo-gincus-atsidurus-aklavieteje/>>.

3.2. Priverstiniai teisių įgyvendinimo būdai

Civilinio proceso kodekso 5 straipsnio 1 dalyje¹⁷⁵ įtvirtinta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Pažymėtina, kad teismine tvarka taikomi uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisių gynimo būdai, kurie lemia akcininkų bendradarbiavimo pabaigą konfliktinių situacijų metu, yra šie: priverstinis bendrovės likvidavimas juridinio asmens veiklos tyrimo metu (Civilinio kodekso 2.131 straipsnio 1 dalies 8 punktas, 3 dalis), priverstinis pasitraukiančiojo akcininko akcijų nupirkimas (Civilinio kodekso 2.123 straipsnis) bei priverstinis pašalinamo akcininko akcijų pardavimas (Civilinio kodekso 2.115 straipsnis)¹⁷⁶.

Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu bendrovėje yra sudaryta akcininkų sutartis, ginčai sprendžiami joje numatyta tvarka ir priemonėmis, tačiau pastebėtina, kad tokiose sutartyse akcininkai dažnai neaptaria konfliktų sprendimo būdų, todėl tenka vadovautis įstatymuose nustatyta tvarka. Tai lemia akcininkų susitelkimą ties bendrovės valdymo, balsavimo tvarkos, dividendų išmokėjimo, akcijų perleidimo ir kitų detalių aptarimu, kurie akcininkams yra itin aktualūs, o apie galinčius iškilti nesutarimus tiesiog nepagalvojama, todėl jie dažnai lieka neaptarti. Autorės nuomone, šių aspektų palikti nuošaly nereikėtų, kadangi ginčai tarp akcininkų neišvengiamai iškyla, o sutartinės konfliktų sprendimo priemonės padeda juos išspręsti daug paprastesne tvarka, todėl juos patartina įtvirtinti kiekvienoje akcininkų sutartyje.

Teisės aktuose įtvirtintos akcininko galimybės imtis priverstinių teisių įgyvendinimo būdų yra ribotos, pavyzdžiui, vienas ar keli akcininkai, kurių dalis įstatiniame kapitale yra mažesnė kaip 1/10 įstatinio kapitalo, neturi teisės kreiptis į teismą dėl bendrovės veiklos tyrimo (Civilinio kodekso 2.125 straipsnis), o vienas ar keli akcininkai, kurių turimų akcijų nominali vertė yra mažesnė kaip 1/3 įstatinio kapitalo, neturi teisės kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo ar nupirkimo (Civilinio kodekso 2.115, 2.116, 2.123 straipsniai). Tačiau akcininkų sutartyje gali būti nustatytos kitokios priverstinio akcijų pardavimo ar nupirkimo taisyklės, kurios bus taikomos pagal sutarties nuostatas, o teisė dėl juridinio asmens veiklos tyrimo gali būti suteikiama bet kuriems asmenims neatsižvelgiant į turimų akcijų skaičių.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.

¹⁷⁶ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 85.

3.2.1. Priverstinis akcijų pardavimas ar nupirkimas

Priverstinis akcijų nupirkimas ar pardavimas taikytini, jeigu konkrečioje situacijoje neįmanoma veiksmingai apginti akcininko interesų kitais civilinių teisių gynimo būdais ir priverstinis akcijų nupirkimas ar pardavimas laikytini *ultima ratio* akcininko teisių gynimo būdais kitų teisinės gynybos priemonių atžvilgiu¹⁷⁷. Ši teisinės gynybos priemonė gali būti taikoma tada, kai tarp akcininkų kyla ginčas, kurio nereguliuoja akcininkų sutartis (dažnai tokios paprasčiausiai ir nebūna), įstatai ar specialiuose teisės aktuose nustatyta tvarka, be to, leidžia konstatuoti akcininko veiksmuose tam tikro neteisėtumo bendrovės atžvilgiu elementų ar apskritai galima daryti išvadą, kad akcininko elgesys yra nukreiptas prieš bendrovės (ir kartu kitų akcininkų) interesus.

Civilinio kodekso 2.115 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad 1/3 bendrovės akcijų turintys akcininkai gali kreiptis į teismą reikalaudami, kad akcininko, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams ir kai negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis, akcijos būtų parduotos akcininkui, kuris kreipiasi. Atitinkamai Civilinio kodekso 2.123 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jei akcininkai negali tinkamai įgyvendinti savo, kaip juridinio asmens dalyvio, teisės dėl kito akcininko veiksmų ir negalima pagrįstai manyti, jog tokie veiksmai pasibaigs, jie gali pareikšti teismui ieškinį reikalaudami, kad juridinio asmens dalyvis, dėl kurio veiksmų negalima tinkamai įgyvendinti teisių, nupirktų iš jų akcijas¹⁷⁸.

Privalomas akcijų pardavimas yra specifinė bendro pobūdžio teisė (teisė, skirta užtikrinti tiek viešąjį interesą, tiek didžiojo ir smulkiųjų akcininkų interesus), turinti procedūrinių akcininko teisių gynybos priemonių elementų ir kuri akcininko teisių aspektu gali būti įvardinta kaip turtinė teisė arba teisės parduoti turimas įmonės akcijas atmaina¹⁷⁹. Pagrindas kreiptis į teismą dėl akcijų pardavimo yra juridinio asmens dalyvio veiksmai, prieštaraujantys bendrovės veiklos tikslams. Pavyzdžiui, akcininkas priima sprendimą sudaryti sutartį su pačiu savimi, kuri aiškiai nenaudinga juridiniam asmeniui, kurio dalyvis jis yra; pasinaudojęs dalyvio teisėmis, sužino konfidencialią informaciją ir pasinaudoja ja siekdamas asmeninės naudos; neprotingai atsisako

¹⁷⁷ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 85.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 62-63.

¹⁷⁹ Miliutis, F. *Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 55.

reikalauti iš valdymo organo narių ar kito dalyvio atlyginti žalą ir pan¹⁸⁰. Vis dėlto net ir konstatavus, jog tam tikri akcininko veiksmai prieštarauja bendrovės veiklos tikslams, nebūtinai bus taikomas priverstinis akcijų pardavimas. Tam reikia antrojo elemento – pademonstruoti, jog nėra prielaidų manyti, kad tokie veiksmai ateityje pasikeis. Atsižvelgiant į teismų sprendimų motyvus, manytina, kad daugkartinis veiksmų, prieštaraujančių bendrovės veiklos tikslams, pobūdis galėtų būti vertinamas kaip įrodymas, jog ir ateityje tokie veiksmai nesiliaus¹⁸¹.

Esminis aspektas, apie kurį jau buvo užsiminta darbe, yra tai, jog juridinio asmens steigimo dokumentuose ar akcininkų sudarytose tarpusavio sutartyse gali būti nustatytos kitokios priverstinio akcijų pardavimo taisyklės. Jeigu tokios taisyklės yra nustatytos ir atitinka joms keliamus tikslus, akcininkas neturi teisės naudotis Civilinio kodekso 2.115 straipsnyje nurodytomis teisėmis. Tokių taisyklių tikslas – numatyti, kaip elgtis, kai bendrovės dalyvio veiksmai prieštarauja bendrovės veiklos tikslams. Šios taisyklės nebūtinai turi numatyti priverstinį akcijų pardavimą kaip sprendimo būdą. Pavyzdžiui, taisyklės gali numatyti juridinio asmens likvidavimą ar kitokius padarinius, kai akcininko veiksmai prieštarauja juridinio asmens tikslams. Taip pat akcentuotina, jog akcininkų sutartį gali sudaryti nebūtinai visi bendrovės akcininkai, tad tokiu atveju teisę taikyti Civilinio kodekso 2.115 straipsnyje nurodytas teises priemonės turi tik dalyviai, tokios sutarties nesudarę su asmeniu, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens tikslams¹⁸².

Civilinėje byloje, nagrinėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo¹⁸³, kurioje šalims lygiomis dalimis priklausė po 50 proc. visų bendrovės akcijų, dėl lygaus akcininkų turimų akcijų kiekio, atsakovui balsuojant „prieš“, bendrovėje nebuvo priimami būtini jos veiklai sprendimai, nepatvirtinta metinė finansinė atskaitomybė, nepateikiami duomenys valdžios institucijoms ir viešam registru, neišsprendžiami apyvartinių lėšų trūkumo pašalinimo būdai. Kasacinis teismas nurodė, kad siekiant nustatyti sąlygą, jog akcininko veiksmai prieštarauja bendrovės tikslams, būtina identifikuoti bendrovės

¹⁸⁰ Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojuama pagal Bartkus, G., p. 236-237].

¹⁸¹ Glimstedt teisės žinios. *Akcininkų ginčai: ar gali laimėti abi pusės?* [interaktyvus]. 2014, Nr. 2 (14) [žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://teiseszinios.glimstedt.lt/14/files/assets/basic-html/index.html#1>>. [Cituojuama pagal: Žvybas, A. *Priverstinis akcijų pardavimas – kada jį taikyti?* p. 10].

¹⁸² Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojuama pagal: Bartkus, G., p. 239.].

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 63-65.

veiklos tikslus ir akcininko, dėl kurio akcijų priverstinio pardavimo kreiptasi, priešingus bendrovės veiklos tikslams veiksmus. Kasacinis teismas pabrėžė, kad bendrovės tikslų neatitinkantys atsakovo veiksmai nepatvirtinant finansinių ataskaitų rinkinio pasikartojo ir penktajame akcininkų susirinkime, sušaukta po šios bylos iškėlimo, atsakovui keliant naujus reikalavimus pateikti informaciją, nesusijusią su tvirtintiniais dokumentais. Teisėjų kolegija sprendė, jog byla nagrinėję teismai pagrįstai padarė išvadą, kad atsakovo veiksmai, blokuojant svarbių ir privalomų sprendimų priėmimą, tačiau nesiimant jokių kitų teisėtų veiksmų išsklaidyti arba patvirtinti savo abejonėms dėl bendrovės veiklos, sudaro prielaidas žalos bendrovei atsiradimui.

Aukščiau minėtoje byloje bendrovės akcininkai nebuvo sudarę akcininkų sutarties, todėl teismas taikė Civilinio kodekso 2.115 straipsnyje nurodytus aspektus. Kaip žinia, bylinėjimosi procesas teisme užtrunka, šalys patiria daug įtampos, streso bei papildomų išlaidų, todėl manytina, jog to galėjo būti išvengta, jei akcininkai iš anksto būtų pasirašę akcininkų sutartį ir joje būtų susitarę dėl akcijų išpirkimo sąlygų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad yra įvairių galimų pasitraukimo iš bendrovės scenarijų, kaip antai *Russian roulette*, *Texas shoot – out* ir *Mexican shoot – out*, kuriuos autorė analizavo antroje darbo dalyje. Šių sąlygų aptarimas sutartyje yra naudingas ir tuo aspektu, kad šalys tiesiogiai gali remtis jos nuostatomis, taip išvengdamos kreipimosi į teismą.

Priverstinio akcijų pardavimo institutas ne tik suteikia galimybę reikalauti iš kito akcininko parduoti turimas akcijas, tačiau ir teisę reikalauti nupirkti turimas akcijas. Šiuo atveju taip pat būtina įrodyti dvi aplinkybės: pirma, kad besikreipiantis akcininkas neturi galimybių įgyvendinti savo, kaip bendrovės akcininko, teisės dėl kito akcininko veiksmų ir, antra, kad nėra prielaidų manyti, jog tokie veiksmai ateityje pasikeis¹⁸⁴. Pagal Civilinio kodekso 2.123 straipsnio 1 dalies nuostatas subjektu, kuriam kyla pareiga nupirkti pasitraukiančiojo akcininko akcijas, yra kitas bendrovės akcininkas, atsakingas už susiklosčiusią situaciją. Pagrindas reikalauti priverstinai nupirkti akcijas yra kito akcininko neteisėti veiksmai, t. y. teisę pažeidžiantys akcininko veiksmai¹⁸⁵.

Akcininkų sutartyje taip pat galima aptarti ne tik akcijų pardavimo tvarką, bet ir jų nupirkimo taisykles. Autorės įžvalgomis tinkamiausi tokio susitarimo variantai galėtų

¹⁸⁴ Glimstedt teisės žinios. *Akcininkų ginčai: ar gali laimėti abi pusės?* [interaktyvus]. 2014, Nr. 2 (14) [žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://teiseszinios.glimstedt.lt/14/files/assets/basic-html/index.html#1>>. [Cituoama pagal: Žvybas, A. *Priverstinis akcijų pardavimas – kada jį taikyti?* p. 10].

¹⁸⁵ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 218.

būti *Russian roulette* arba *Texas shoot – out*, kuomet akcininkai derasi dėl pasitraukimo iš bendrovės sąlygų. Šių būdų privalumas yra teisingos kainos suderinimas, kuomet nepriėmęs pasiūlymo už siūlytą kainą nupirkti kito akcininko akcijas, akcininkas privalo pats parduoti savo akcijas už pasiūlytą kainą kitam akcininkui (*Russian roulette*) arba akcijas nuperka tas akcininkas, kuris pasiūlė didžiausią kainą (*Texas shoot – out*). Tačiau pastebėtina, jog įtvirtinus vieną iš šių priemonių akcininkų sutartyje, nėra visiškai aišku kaip pasibaigs derybos, kuris akcininkas kurio akcijas nupirks, o kuris turės pasitraukti iš bendrovės. Kita vertus, tikėtina, jog remdamiesi vienu iš minėtų būdų, akcininkai suras kompromisą ir patys priims tinkamiausią sprendimą. Tai ypač aktualu esant aklavietės situacijai, kai abu akcininkai negali susitarti ir nei vienas iš jų nėra kaltesnis už kitą dėl susiklosčiusios padėties bendrovėje.

Priverstinis akcijų pardavimas ar nupirkimas leidžia veiksmingai ir kompromiso pagrindu (vieniems tenka akcijos, kitiems – akcijų rinkos kaina) spręsti akcininkų tarpusavio ginčus, kurie retai kada baigiasi abi puses tenkinančiu rezultatu¹⁸⁶, o siekiant įgyvendinti sutarčių laisvės principą ir užtikrinti racionalų bylinėjimąsi, įstatymo numatytas priverstinio akcijų pardavimo ar nupirkimo mechanizmas netaikomas, jeigu steigimo dokumentuose arba akcininkų sutartyse yra numatytos savo paskirtimi ir esme priverstiniam akcijų pardavimui ar nupirkimui analogiškos taisyklės¹⁸⁷. Taigi akcininkų sutartyje patartina įtvirtinti aiškias nuostatas, kada vieno akcininko akcijos privalo būti parduodamos arba nuperkamos kitų bendrovės akcininkų. Tai gali būti įvairiausi atvejai, pavyzdžiui, nesutarimai su kitais akcininkais, fizinio asmens bankrotas, negalėjimas priimti svarbių sprendimų (aklavietės situacijose), ilgas nedarbingumas, invalidumas, mirtis ir pan. Jei išeinančio akcininko dalies nenuperka kiti akcininkai, sutartyje paprastai numatoma galimybė bendrovei nupirkti jo akcijas. Pagrindinis elementas yra teisingos kainos užtikrinimas, kuris numato paprastesnę ir laisvesnę šalių suderinimo tvarką akcininkų sutartyje, o nesant sudarytos sutarties, vadovaujamosi Civilinio kodekso 2.118 straipsniu, kurio pagrindu teismas, patenkinęs ieškinį, turi paskirti ekspertus, kurie nustatytų akcijų kainą.

¹⁸⁶ Glimstedt teisės žinios. *Akcininkų ginčai: ar gali laimėti abi pusės?* [interaktyvus]. 2014, Nr. 2 (14) [žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <http://teiseszinios.glimstedt.lt/14/files/assets/basic-html/index.html#1>. [Cituoju pagal: Žvybas, A. *Priverstinis akcijų pardavimas – kada jį taikyti?* p. 11].

¹⁸⁷ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 206.

3.2.2. Juridinio asmens veiklos tyrimas

Juridinio asmens veiklos tyrimas – tai teisinis mechanizmas, suteikiantis akcininkui galimybę pasitraukti iš bendrovės dalyvių¹⁸⁸. Šio instituto tikslas dvejopas: pirma, atstatyti santykius tarp konfliktuojančių bendrovės dalyvių (plačiaja prasme) ir, antra, nustatyti netinkamo valdymo faktus bei įvertinti už juos taikytiną atsakomybę. Bendrovės veiklos tyrimo teisė nesuteikia galimybės bendrovės tyrimą atlikti prašančiam akcininkui gauti tiesioginės turtinės naudos reikalaujant nuostolių atlyginimo – jo pagrindu pritaikytos priemonės gali būti orientuotos tik į bendrovės pozicijos pagerinimą¹⁸⁹. Todėl juridinio asmens veiklos tyrimas turi prevencinį poveikį, nes bendrovės valdymą įgyvendinantys ar jam įtakos turintys asmenys, *ex ante* žinodami apie šią priemonę, turėtų tinkamiau ir atsakingiau valdyti bendrovę¹⁹⁰. Taigi bendrovės veiklos tyrime akcininko interesas yra antraeilis, t. y. akcininko poreikis būti informuotam apie bendrovę ir jos veiklą siejamas su tikslu apginti bendrovės interesus¹⁹¹.

Civilinis kodeksas numato galimybę akcininkams atlikti bendrovės veiklos tyrimą, tačiau Civilinio kodekso 2.125 straipsnyje ši teisė yra ribojama. Tik akcininkai, turintys ne mažiau kaip 1/10 bendrovės kapitalo, gali kreiptis į teismą reikalaudami atlikti bendrovės veiklos tyrimą¹⁹². Kita vertus, teisė kreiptis į teismą dėl bendrovės veiklos tyrimo gali būti suteikta kitiems asmenims tiek juridinio asmens sudaromose sutartyse, tiek steigimo dokumentuose. Sutartyse ar steigimo dokumentuose nurodyta teisė gali būti suteikiama bet kuriems asmenims neatsižvelgiant į turimų akcijų kiekį¹⁹³. Taigi akcininkų sutartyje yra galimybė įtvirtinti nuostatą, jog visi sutartį pasirašę akcininkai, nepaisant jų valdomų bendrovės akcijų dalies, turi teisę kreiptis į teismą dėl bendrovės veiklos tyrimo. Tačiau sutartyje įtvirtintos taisyklės negali riboti asmenų, nurodytų aukščiau minėtame Civilinio kodekso straipsnyje, teisių¹⁹⁴. Tai reiškia, kad

¹⁸⁸ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 172.

¹⁸⁹ Miliutis, F. *Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 48.

¹⁹⁰ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 173.

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 194.

¹⁹² Kiršienė, J. *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, p. 234.

¹⁹³ Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002. [Cituojuama pagal: Bartkus, G., p. 249].

¹⁹⁴ *Ibid.*, [Cituojuama pagal: Bartkus, G., p. 249].

akcininkų sutartimi negalima labiau suvaržyti akcininkų teisių nei nurodyta Civilinio kodekso normose, kuriose numatyta ši akcininkų teisė jiems turint ne mažiau kaip 1/10 bendrovės akcijų.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad akcininkas, turintis pagrįstų abejonių dėl netinkamos bendrovės veiklos, pirmiausia privalo ne teismo tvarka kreiptis į bendrovę (Civilinio kodekso 2.126 straipsnio 2 dalis). Akcininkas raštu nurodo bendrovei netinkamos veiklos aplinkybes, suteikdamas protingą terminą nurodytoms aplinkybėms išanalizuoti ir joms pašalinti¹⁹⁵. Autorės nuomone, šis aspektas yra reikšmingas tuo atžvilgiu, kad akcininkas nepradėtų piktnaudžiauti savo teisėmis ir visiškai be reikalo, t. y. turint galimybę situaciją išspręsti švelnesnėmis priemonėmis, kreiptusi dėl juridinio asmens veiklos tyrimo pradėjimo. Privalomo kreipimosi į bendrovę tvarka taip pat turėtų būti įtvirtinta akcininkų sutartyje, kaip apsauganti akcininkus ir bendrovę nuo galimo piktnaudžiavimo bei galimai neteisėtai vykdomos bendrovės veiklos nutraukimo, ginčui neprasidėjus ar jam dar neįpusėjus.

Kita vertus, jeigu juridinio asmens veiklos tyrimo metu nustatoma netinkama bendrovės veikla, šis faktas pats savaime nešalina akcininko galimybės pasinaudoti kitais civilinių teisių gynimo būdais, kurie lemtų akcininko pasitraukimą iš bendrovės (pavyzdžiui, teisę reikalauti priverstinai nupirkti pasitraukiančio akcininko akcijas pagal Civilinio kodekso 2.123 straipsnio nuostatas)¹⁹⁶. Analogiškos nuostatos gali vyrėti ir akcininkų sutartyse, kaip darbe jau analizuoti įvairūs akcininko pasitraukimo scenarijai (*Russian roulette*, *Texas shoot – out* ar *Mexican shoot – out*). Taigi manytina, jog juridinio asmens veiklos tyrimo teise akcininkai turėtų naudotis tik tais atvejais, kai negalima jokiais kitais būdais išspręsti esamos situacijos, pavyzdžiui, informacijos apie bendrovę gavimu, numatytų dividendų išmokėjimu ar ieškinio dėl žalos atlyginimo pateikimu ir pan.

Pažymėtina, kad Lietuvos teismai juridinio asmens veiklos tyrimą taiko racionaliai ir dažniausiai tik tais atvejais, kai kitos teisinės priemonės nėra veiksmingos. Bendrovės veiklos tyrimo veiksmingumą išimtinėse situacijose patvirtina ir platus spektras teismo diskrecija taikomų priemonių, pavyzdžiui, bendrovės valdymo organų sprendimų panaikinimas, laikinas bendrovės valdymo organų narių įgaliojimų sustabdymas ar asmens pašalinimas iš valdymo organų narių, įpareigojimas pakeisti tam tikras steigimo dokumentų nuostatas, įpareigojimas bendrovei atlikti tam tikrus

¹⁹⁵ Mikalonienė, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 175.

¹⁹⁶ *Ibid.*, p. 172.

veiksmus ar jų neatlikti, ar netgi kraštutinė priemonė – juridinio asmens likvidavimas¹⁹⁷. Uždarnosios akcinės bendrovės veiklos tyrimu turėtų būti siekiama sureguliuoti tipinius uždaryjū akcinių bendrovių akcininkų konfliktus, susijusius su bendrovės valdymu, kuriuos dažniausiai lemia ne tiek bendrovės valdymo organų (jų narių), kiek pasinaudojusių bendrovės teisine forma akcininkų veiksmai¹⁹⁸.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad juridinio asmens veiklos tyrimas neturėtų būti naudojamas esant bet kokiam akcininkų sutarties pažeidimui. Pavyzdžiui, vienam akcininkui pažeidus balsavimo tvarką, kitų akcininkų teisės turėtų būti ginamos įpareigojant perskaičiuoti balsavimo rezultatus arba pripažįstant visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu. Kitas pavyzdys yra dėl atsisakymo suteikti informaciją apie bendrovę, kuriuo pirmiausia siekiama įpareigoti atitinkamus juridinio asmens dalyvius suteikti prašomą informaciją ir taip ištaisyti situaciją. Tačiau susiklosčius itin sudėtingai situacijai, kuomet gauta informacija apie bendrovę nebegalės sureguliuoti tam tikrų svarbių aspektų ir atkurti pažeistų akcininkų teisių, kadangi akcininko neteisėtais veiksmais bendrovei padaryta nepataisoma žala, juridinio asmens veiklos tyrimas galėtų būti tinkamiausia priemonė. Kita vertus, remiantis akcininkų sutarties nuostatomis, galima būtų pašalinti sutartį pažeidusį akcininką iš bendrovės, tokiu būdu užkertant kelią akcininko daromai žalai bei tolimesniam bendrovės veiklos trukdymui. Taigi konstatuotina, jog akcininkų sutarties pažeidimas patenka į juridinio asmens veiklos tyrimo sritį, tačiau tik itin retais bei kraštutiniais atvejais, kai iškyla reali grėsmė bendrovės išsaugojimui, o kitos priemonės nepadedą išspręsti iškilusio nesutarimo.

Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad juridinio asmens veiklos tyrimo institutu siekiama įgyvendinti bendrovės valdymo kontrolę ir taip apsaugoti visų akcininkų, suinteresuotų tinkamu bendrovės veiklos plėtojimu, interesus. Kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad pareiškėjo interesus juridinio asmens veiklos tyrimu bus ginamas tiek, kiek tai neprieštarauja bendram bendrovės interesui. Taigi dar kartą akcentuotina, kad tyrimas neturėtų būti pradedamas, jei akcininko teisės galima apginti ekonomiškėmis priemonėmis, tokiomis kaip informacijos gavimas pagal Akcinių

¹⁹⁷ Markevičiūtė, M. *Ar juridinio asmens veiklos tyrimas – efektyvi akcininkų interesų apsaugos priemonė?* [interaktyvus]. 2018 m. rugsėjo 7 d. [žiūrėta 2019 vasario 28 d.] Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/milda-markeviciute-ar-juridinio-asmens-veiklos-tyrimas-efektyvi-akcininku-interesu-apsaugos-priemone.d?id=79013925>.

¹⁹⁸ Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015, p. 182.

bendrovių įstatymo 18 straipsnyje įtvirtintą procedūrą, sandorio ar visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo nuginkėjimas ir pan¹⁹⁹.

Atsižvelgiant į šioje darbo dalyje aptartus aspektus, pastebėtina, jog priverstinės teisių gynimo priemonės yra vykdomos tuomet, kai yra pažeidžiami kitų akcininkų interesai ir nepavyksta niekaip kitaip išspręsti iškilusio konflikto, kaip tik teismo priimtu galutiniu sprendimu. Pažymėtina, kad bendrovėje sudaryta akcininkų sutartis gali apsaugoti akcininkus nuo ginčų, nes joje įtvirtintos nuostatos atspindi akcininkų išreikštą valią, tikslus bei ketinimus, todėl neabejotinai yra mažesnė tikimybė, jog ginčas iškilis. Akcininkų sutartis taip pat yra veiksminga priemonė jau iškilus akcininkų tarpusavio nesutarimams, nes joje tiesiogiai įtvirtinami sutarties nesilaikymo teisiniai padariniai, tokie kaip nuostolių kompensavimas ar sutartinės netesybos – baudos, delspinigių sumokėjimas, kurie, kita vertus, gali atgrasyti akcininką nuo sutarties pažeidimo. Kadangi manoma, jog bendrovės reputacijai neigiamą įtaką daro atskleista vieša informacija apie vykstantį bylinėjimąsi, akcininkų sutartyse dažniausiai numatomos kitos ginčo sprendimo institucijos, kaip antai arbitražas arba pasitelkiami nepriklausomi tretieji asmenys. Tačiau akcininkų nesutarimai sprendžiami ir teismuose, kurie priima itin svarbius akcininko teisių užtikrinimo sprendimus, atsižvelgdami į sudarytos akcininkų sutarties turinį, o jeigu tokios nėra, remdamiesi įstatymuose nustatyta tvarka. Teisės aktuose įtvirtintos akcininko galimybės imtis priverstinių teisių įgyvendinimo būdų yra ribotos, o akcininkų sutartyje galima numatyti kitokias, taisykles, kuriomis galės pasinaudoti visi akcininkai. Taigi sutartyje galima įtvirtinti aiškias nuostatas, kada ir kokiais atvejais vieno akcininko akcijos privalo būti parduodamos arba nuperkamos kitų bendrovės akcininkų, o taip pat numatyti kitus pasitraukimo iš bendrovės scenarijus. Pažymėtina, jog priverstinis akcijų pardavimas ar nupirkimas bei juridinio asmens veiklos tyrimas yra kraštutinės teisių gynimo priemonės, kai neįmanoma veiksmingai apginti akcininko interesų kitais civilinių teisių gynimo būdais. Teismai atidžiai vertina visas bylos aplinkybes ir esant galimybei taiko švelnesnes teisių gynimo priemones, o jeigu nusprendžia, kad jos nebus veiksmingos, tuomet imasi priverstinių akcininkų teisių gynimo būdų.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“*, p. 66-67.

IŠVADOS

1. Akcininkų sutartis yra veiksminga priemonė, kurią jie sudaro laisvai išreikšdami savo valią ir taip užtikrindami tarpusavio teises bei įsipareigojimus. Pastebėtina, kad akcininkų sutartį patogiau sudaryti dar pradiniame bendrovės steigimo etape, kai akcininkai derina bendrovės veiklos sritį, verslo strategiją, tarpusavio teises ir interesus. Kiekvienoje bendrovėje turėtų būti pasirašyta akcininkų sutartis, kadangi tokios sutarties sudarymas yra akcininkų siekiamų tikslų suvienodinimo bei sureguliuavimo reiškinys. Pagrindinis dalykas, kurį reikia akcentuoti, yra būtent rašytinė akcininkų sutarties forma, kurioje įtvirtintos aiškios, nedviprasmiškos nuostatos, kuriomis vadovaujantis apskritai galima išvengti ginčo, o jeigu jis vis tik iškyla, remiantis tinkamai parengtomis sutarties nuostatomis nesutarimą galima išspręsti daug operatyviau ir paprasčiau.
2. Dažniausiai akcininkų sutartyse vyraujančios teisės yra balsavimo taisyklių suderinimas, dividendų paskirstymo tvarka ir investicijos, akcijų perleidimo ir disponavimo jomis apribojimai bei akcininkų teisė gauti informaciją apie bendrovę. Pažeistų teisių gynimo būdai yra numatyti įstatymuose, tačiau, jei bendrovėje yra sudaryta akcininkų sutartis, tuomet vadovaujamasi jos nuostatomis siekiant sureguliuoti pažeistas akcininkų teises. Esant sutarties pažeidimui, akcininkai savo teises gali ginti įpareigodami pažeidėją atlyginti patirtus nuostolius, kurie tiesiogiai kyla iš akcininkų pasirašytos sutarties, o taip pat ir kitais būdais, kurie priklauso nuo susiklosčiusios konfliktinės situacijos, t. y. įpareigoti perskaičiuoti balsavimo rezultatus, pripažinti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu, įpareigoti bendrovę išmokėti paskelbtus dividendus, taikyti restituciją ar įvykdyti prievolę natūra.
3. Manytina, jog sutarties nesilaikymo teisiniai padariniai, tokie kaip patirtos žalos atlyginimas ar baudų sumokėjimas, turėtų atgrasyti akcininkus nuo sutarties pažeidimo, o priimtų teismų sprendimų įtaka akcininkų santykiams yra didžiulė. Jeigu akcininkų sutartyje nėra aptartos pasitraukimo iš bendrovės sąlygos, tuomet imamasi priverstinių teisių įgyvendinimo būdų, įtvirtintų teisės aktuose, kaip antai priverstinis akcijų pardavimas ar nupirkimas arba juridinio asmens veiklos tyrimas. Tačiau šios priemonės yra *ultima ratio*, kai neįmanoma pritaikyti švelnesnių gynimo būdų, o taip pat akcininkų galimybės pasinaudoti jomis yra ribotos, todėl patartina šiuos aspektus įtvirtinti akcininkų sutartyje, kurioje galima numatyti kitokias taisykles, kuriomis galės pasinaudoti visi bendrovės akcininkai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74 - 2262.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64 - 1914.

Specialioji literatūra:

4. Ambrasienė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė.: vadovėlis*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
5. Barnes James, A.; Dworkin Morehead, T.; Richards, L. E. *Law for business - fourth edition*. Homewood: IL 60430, Boston, MA 02116.
6. Birkmose, S. H.; Sergakis, K. *Enforcing shareholders' duties*. Edward Elgar publishing: Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA.
7. Bitė, V.; Kiršienė, J. *Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas*. ISSN 1392-6195. *Jurisprudencija, Mokslo darbai*, 2008 5 (107); 61-70.
8. Bitė, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas, kaip verslo perleidimo būdas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
9. Bolzanas, D. *Sutarčių teisė. Bendroji dalis: teorija ir praktika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
10. Davies, L. P.; Worthington, S. *Gower's principles of modern company law. Tenth edition*. Sweet & Maxwell, Thomson Reuters (Professional) UK Limited, 2016.
11. Didžiulis, L. *Contract law in Lithuania*. Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2019.
12. Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012.
13. Kiršienė, J., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas, antrasis leidimas*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

14. Mikalonienė, L. *Akcininko locus standi dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2012, Nr. 3 (77).
15. Mikalonienė, L. *Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų negaliojimas*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83.
16. Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams: monografija*. Vilnius: Justitia, 2016.
17. Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2015.
18. Mikalonienė, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininkų sutarties teisinė kvalifikacija*. ISSN 1392-1592. Teisės problemos, 2011. Nr. 1 (71).
19. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
20. Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Justitia, 1996.
21. Miliauskas, P. *Company law aspects of shareholders' agreements in listed companies*. Doctoral dissertation, social sciences, law (01 S). Vilnius: Vilnius university and Ghent university, 2014.
22. Miliauskas, P. *Kai kurie akcininkų sutarčių reglamentavimo lyginamieji aspektai: Lietuvos Respublika*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 83.
23. Miliauskas, P. *Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai*. ISSN 1392-1274. Teisė, 2012 82.
24. Miliutis, F. *Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
25. Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. - Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
26. Rimas, J. *Privataus kapitalo sandoriai: bendrovių teisės aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010.
27. Sorainen Law Offices. *Handbook of Baltic business law*. Udenrigsministeriet, Denmark, 2005.
28. Stanislovaitis, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
29. Vasarienė, D. *Civilinė teisė. Paskaitų ciklas*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.

Teismų praktika:

30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje R. Ž. v. UAB „ACLEAN LT“, Ž. K., T. K. ir D. M., Nr. 3K-3-452-248/2015.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje D. N. ir L. N. v. UAB „Klaipėdos tranzito centras“ ir UAB „Arikesa“, Nr. e3K-3-506-695/2015.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *Praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga*. 2019 m. gegužės 22 d., paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“.
33. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje OU „Biotechnoologia“ v. UAB „Preskonita“, Nr. e2A-475-370/2018.
34. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje N. Š. v. R. B., trečiasis asmuo A. N., Nr. e2A-502-790/2019.
35. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje UAB „IN Group“ ir UAB „Taurų žuvys“ v. L. D.-B., Nr. 2A-559-730/2017.
36. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje R. Š. v. UAB „ERTEKA“, Nr. e2A-562-227/2019.
37. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 2 d. sprendimas civilinėje byloje OU „Biotechnoologia“ v. UAB „Preskonita“, Nr. e2-2361-232/2017.
38. Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmai. 2019 m. lapkričio 26 d. sprendimas civilinėje byloje R. Š. v. UAB „ERTEKA“, Nr. e2-9178-812/2019.
39. Vilniaus miesto apylinkės teismas. 2017 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje R. J. ir E. C. v. B. Š., A. J., J. C. ir R. Š., Nr. e2-13097-433/2017.

Elektroniniai dokumentai:

40. EveryLaw komanda. *7 priežastys, kodėl verta sudaryti akcininkų sutartį* [interaktyvus]. 2017 m. kovo 12 d. [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.everylaw.lt/single-post/2017/03/12/7-priezastys-kodel-verta-sudaryti-akcininku-sutarti>>.
41. Glimstedt teisės žinios. *Akcininkų ginčai: ar gali laimėti abi pusės?* [interaktyvus]. 2014, Nr. 2 (14) [žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d.] Prieiga per internetą: <<http://teiseszinios.glimstedt.lt/14/files/assets/basic-html/index.html#1>>.
42. Judickienė, J. *Išvengti akcininkų ginčų padeda akcininkų sutartis* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/isvengti-akcininku-gincu-paded-a-akcininku-sutartis>>.
43. Maliauskaitė-Embretė, A. *Kaip spręsti verslo ginčus, atsidūrus aklavietėje?* [interaktyvus]. Verslas, 2017 [žiūrėta 2020 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bznstart.lt/verslas/vadyba/kaip-spresti-verslo-gincus-atsidurus-aklavieteje/>>.
44. Markevičiūtė, M. *Ar juridinio asmens veiklos tyrimas – efektyvi akcininkų interesų apsaugos priemonė?* [interaktyvus] 2018 m. rugsėjo 7 d. [žiūrėta 2019 vasario 28 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/nuomones/milda-markeviciute-ar-juridinio-asmens-veiklos-tyrimas-efektyvi-akcininku-interesu-apsaugos-priemone.d?id=79013925>>.
45. Miliauskas, P. *Akcininko teisė į informaciją: ar po ABĮ pakeitimų smulkieji ir kontroliuojantys akcininkai turi tokias pačias teises?* [interaktyvus]. Teisė Pro, 2018 [žiūrėta 2020 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <www.teise.pro/index.php/2018/07/17/p-miliauskas-akcininko-teise-i-informacija-ar-po-abi-pakeitimu-smulkieji-ir-kontroliuojantys-akcininkai-turi-tokias-pacias-teises>.
46. Tamošiūnas, M. *Smulkiųjų akcininkų teisė į informaciją vis dar miglota. Kodėl?* [interaktyvus]. JUREX verslo ginčų advokatai [žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://jurex.lt/smulkiuju-akcininku-teise-informacija-vis-dar-miglota-kodel>>.

SANTRAUKA (lietuvių kalba)

SUTARTINĖS AKCININKŲ TEISIŲ GYNIMO PRIEMONĖS IR JŲ PRIVERSTINIS ĮGYVENDINIMAS

Akcininkų teisės yra įtvirtintos teisės aktuose nustatyta tvarka, todėl papildomas jų santykių reguliavimas nėra numatytas. Tačiau akcininkams itin aktualu susitarti dėl bendrovės veiklos ir vystymo plano dar bendrovės steigimo etape, suderinti konkrečias jų tarpusavio teises bei įsipareigojimus, tad visus šiuos aspektus jie įformina pasirašydami akcininkų sutartį, kurios pagrindu iškilus ginčui tiesiogiai galima ginti savo teises remiantis sudarytos sutarties nuostatomis. Šiame rašto darbe analizuojamas akcininkų sutarčių turinys, sudarymo tikslai ir reikšmė, taip pat akcininkų tarpusavio santykiai, santykiai su bendrove, jų teisių apsauga ir apimtis. Atkreipiamas dėmesys į tai, jog daug kas priklauso nuo tinkamai sudarytos bei įformintos sutarties, kurioje įtvirtintos aiškios nuostatos, aptarti esminiai klausimai, įrašyti būtini sutarties punktai, kad būtų maksimaliai apsaugota nuo galimų neaiškumų bei netikslumų.

Tačiau bendrovės steigimo ir tolimesnio sėkmingo vystymo procesai yra sudėtingi reiškiniai, akcininkų santykiai dažnai komplikuojasi, kadangi gyvenimiški įvykiai lemia įvairių situacijų bei aplinkybių susiklostymą, todėl iškyla ginčai. Taigi šiame darbe autorė analizuoja akcininkų santykius ir jų teisių gynimo priemones – būdus, kuriais akcininkas gali realiai apginti savo pažeistas teises. Nesilaikant sutarties sąlygų iškyla būtinybė kompensuoti nuostolius ar sumokėti baudą, o taip pat taikomos kitos priemonės, atitinkančios konkrečios situacijos aplinkybes, kuriomis gali būti atkurtos pažeistos teisės. Šie aspektai turėtų būti aptarti kiekvienoje akcininkų sutartyje, kuria remiantis būtų išspręsti iškilę konfliktai, o akcininkai išvengtų nepagrįstų išlaidų, laiko sąnaudų bei neigiamo poveikio bendrovės ir pačių akcininkų reputacijai bei veiklai. Darbe taip pat atskleidžiami priverstiniai akcininkų įgyvendinimo būdai, kurie taikomi vadovaujantis akcininkų sutartyje įtvirtintomis nuostatomis, o jos nesant, remiantis teisės aktuose nurodyta tvarka. Tačiau šie būdai taikomi tik kaip kraštutinės priemonės, kai ginčo neįmanoma išspręsti jokiais kitais, švelnesniais būdais.

SUMMARY (angļu kalbā)

CONTRACTUAL RIGHT PROTECTION REMEDIES OF SHAREHOLDERS AND THEIR ENFORCEMENT

The rights of shareholders are enshrined in accordance with the procedure established by legal acts, therefore no additional regulation of their relations is provided. However, it is particularly important for shareholders to agree on the company's activity and development plan at the company's establishment stage, to harmonise their specific rights and obligations between them, so they formalise all these aspects by signing a shareholders' agreement, on the basis of which, it is possible to defend one's rights in the event of a dispute directly in accordance with the provisions of the concluded agreement. The content of shareholders' agreements, the aims and significance of their conclusion, as well as the relations between shareholders, their relations with the company, protection of their rights and scope are analysed in this thesis. Attention is drawn to the fact that a lot depends on a properly concluded and formalised agreement, which contains clear provisions, discusses the essential issues, includes the necessary clauses in the agreement in order to avoid possible ambiguities and inaccuracies as much as possible.

However, the processes of establishing a company and its further successful development are complex phenomena, shareholder relations are often complicated, as life events lead to various situations and circumstances, so disputes arise. Thus, in this thesis the author analyses the relationship between shareholders and their remedies – the ways in which a shareholder can effectively defend his violated rights. Non-compliance with the terms of the agreement necessitates compensation for damage or the payment of a fine, as well as other measures appropriate to the circumstances of the particular situation, which may restore the infringed rights. These aspects should be discussed in any shareholder agreement which resolves conflicts and avoids unreasonable costs, time and negative effects on the reputation and performance of the company and the shareholders themselves. This thesis also reveals the enforcement measures of the shareholders, which are applied in accordance with the provisions set out in the shareholders' agreement and in its absence, in accordance with the procedure specified in legal acts. However these methods are used only as an extreme measures, when the dispute cannot be resolved by any other, more lenient ways.